

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

TÜ ajaloo ja arheoloogia instituut

Karin Leichter

Teise maailmasõja ajal Argentiinasse põgenenud sakslaste küsimus

Bakalaureusetöö

Juhendaja professor Eero Medijainen

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Argentiina sisepoliitika ja Argentiina sakslaste ajalooline taust	7
1.1 Kvantitatiivsed näitajad	10
1.2 „Neljas Reich“ ehk sakslaste roll Argentiina ühiskonnas	13
1.3 Juutide kommuun	21
2. Rahvusvahelised suhted: USA surve.....	25
2.1 Argentiina neutraliteedipoliitika.....	30
2.2 Sakslaste vastuvõtmine.....	33
3. Põgenemisteed ning jurisdiktsiooni küsimus	37
3.1 Kohtumõistmine	40
3.1.1 Adolf Eichmann	41
3.1.2 Erich Priebke	43
Kokkuvõte	45
Resümee	47
Kasutatud allikad.....	47

Sissejuhatus

Argentiina Vabariik otsustas Teises maailmasõjas jätkata sarnaselt Esimesele maailmasõjale neutraliteedipoliitikat – see andis diplomaatidele palju mõtlemisainet. Ühest küljest oli tegemist traditsioonilise sammuga, mida järgisid ka teised Ladina-Ameerika riigid. Samas andis kõnealune olukord Ameerika Ühendriikidele alust arvata, et Argentiina toetab maailmasõja ajal Saksamaad ja teisi teljeriike. Kahtlusi kinnitas Argentiina ja Saksamaa kaubandussuhete jätkumine hetkel, mil liitlasriigid olid katkestanud teljeriikidega igasuguse kontakti. Ameerika Ühendriigid hakkasid kujundama Argentiina suhtes karmi ning jäika välispoliitilist hoiakut, mille juured peituvad sügavamas ajaloolises taustas.

On mõistetav, et sakslased ei valinud emigreerumise sihtriigiks Argentiinat juhuslikult, vaid pidid eksisteerima teatud soosivad näitajad selle riigi ühiskonnas, rahvusvahelistes suhetes. Sakslased olid 20. sajandi alguseks moodustanud arvestatava potentsiaaliga kogukonna, millel oli Argentiina valitsuse poolehoid. Argentiinlaste eesmärk oli meelitada võimalikult palju Saksa tööstureid, teadlasi, professoreid, militaarvaldkonnas laialdast kogemust omavaid isikuid oma riiki ehk tekitada nn ajude sissevool. Argentiina sakslaste arv liikus üha tõusvas joones ning 1930. aastate lõpuks oli sakslaste vähemusgrupp kasvanud veerand miljoni isikuga kommuuniks.¹ Hilisem Argentiina populaarsus tulenes natside aktiivsest, kohati agressiivsest propagandast sakslaste kogukonna sees: 1930. aastatel sulanduti keskkonda, alustati natsionaalsotsialistlikku mõjutamist, kasutades osavalt meediat ja ajakirjandust. 1940. aastateks suudeti kasvatada toetajaskonda niivõrd, et teisitimõtlejad said tagakiusamise osaliseks.

Argentiina hoiakud massiliste immigratsioonilainete suhtes muutusid vastavalt võimulolevatele poliitilistele režiimidele. Argentiinale iseloomulik konservatiivide ning radikaalide võimuvõitlus tekitas pingeid rahvusvahelistes suhetes – see ei sobinud kokku Ameerika Ühendriikide hegemooniapüüdlustega. Argentiina valitsus ei nõustunud katkestama majanduslikke suhteid Saksamaaga ning sellele järgnes Washingtoni kriitika. Olukorda tõlgendati kui USA ja demokraatiavastast hoiakut ning Argentiina eemaletõukav suhtumine suunas ameeriklaste tähelepanu just sealse saksa keelt kõneleva vähemusgrupi poole. Sõjapingete kasvamisega tekkis üha suurem kahtlus, et Argentiina laseb vabalt natsidest spioonidel riiki siseneda, õõnestades niiviisi kogu Põhja- ja Lõuna-Ameerika julgeolekut.

¹ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 398.

Kartes argentiinlaste ja natside „*hand-in-glove*“² läbisaamist, otsustas USA reageerida majanduslike sanktsioonide ning varade külmutamisega. Alles Teise maailmasõja lõpus nõustus Argentiina Saksa kommuunile piirangute kehtestamisega. See tähendas sakslaste saatkonna, koolide sulgemist ning sakslaste suurfirmade allutamist Argentiina valitsuse kontrollile. Sõjajärgsel perioodil valiti migratsioonipoliitikas „Vahemere suund“: sakslastele eelistati itaallasi ja hispaanlasi. Samas tuli tegeleda veel Argentiinasse n-õ kadunuks jäänud natside kinnipüüdmise ja riigist väljasaatmisega.

Argentiinasse põgenenud sakslaste küsimus seisneb eelkõige poliitilistes, ideoloogilistes ning sotsiaalsetes asjaoludes, mis tingis sakslaste liikumise kõnealusesse riiki. Sellest tulenevalt on käesoleva bakalaureusetöö keskne eesmärk uurida, mis tingis sakslaste taolise sihtriigi valiku ja soosis seal elamist. Veel enam, millist rolli omasid sakslased Argentiina ühiskonnas ning kuidas avaldas nende sealviibimine mõju rahvusvahelisel tasandil.

Argentiina Vabariigi diplomaatilised ning majanduslikud otsused Teise maailmasõja tingimustes pakuvad laialdast kõneainet veel tänapäevalgi, kui paljude Ladina-Ameerikasse põgenenud natsikurjategijate kohta eksisteerivad vaid oletused ja kahtlused. Selles väljendub ühtlasi käesoleva töö aktuaalsus. Uurides sakslaste varasema migreerumise põhjuseid, Argentiina poliitilisi režiime ning majanduslikke ambitsioone, saab aimu 1930.–1940. aastate Saksa kommuuni olemusest ning selle arengusuundadest.

Käesolev bakalaureusetöö on struktuurilt jaotatud kolmeks peatükiks, mis omakorda jagunevad kitsamateks alateemadeks. Esimene peatükk annab ülevaate Argentiina sisepoliitilisest olukorrast, eelkõige sagedastest võimuvahetustest ning etteaimamatust migratsioonipoliitikast. Selleks, et hinnata sakslaste rolli Argentiina ühiskonnas, on vaja selgitada sinna emigreerinud sakslaste tausta. Kõrvutades Argentiina presidentide seisukohti Ameerika Ühendriikide riigisekretäride väljaütlemistega, on võimalik spekuloida, kas sakslaste roll Argentiina ühiskonnas oli „Neljanda Reichi“³ nime vääriline. Argentiina ajalooline taust tõstab esile mitmeid motiive, miks sakslased otsustasid kõnealuse sihtriigi kasuks. Siinkohal on samuti olulised sakslaste vähemusgrupi suuruse määramisel kvantitatiivsed näitajad, andes ülevaate Argentiinasse liikunud sakslaste arvust nii Teise maailmasõja eel, kestel kui ka lõppedes.

² Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. United States Department of State / Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945. The American Republics, Vol. IX, lk 428-429.

³ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 92.

Maaailmasõja tingimustes ei saa mööda vaadata rahvusvahelistest suhetest, mistõttu töö teine osa keskendub Argentiina välispoliitiliste tendentside selgitamisele. Ameerika Ühendriigid avaldasid Argentiinale tugevat majanduslikku ning diplomaatilist survet, mistõttu sakslaste vastuvõtmisel ning kohandumisel omas olulist tähendust ameeriklaste suhtumine. Teise maailmasõja ajal süvenes ameeriklaste kahtlus, et Argentiina varjab natsikurjategijaid ning argentiinlasi süüdistati Ladina-Ameerikas poliitilise mässu õhutamises. Seejuures väärrib erilist tähelepanu Argentiina neutraliteedipoliitika, mille suhtes olid skeptilised nii Saksamaa kui ka Ameerika Ühendriigid.

Töö kolmas osa keskendub emigreerumist ja põgenemist vahendavatele organisatsioonidele ning natside pagemisteedele (*ratlines*). Samuti saavad vastuse mõned rahvusvahelist jurisdiktsiooni puudutavad küsimused konkreetsete kaasuste näitel.

Töö koostamiseks kasutatud allikate valik ulatub ingliskeelsetest teaduslikest artiklitest, raamatutest Ameerika Ühendriikide diplomaatiliste dokumentide, kohtupraktika ning asjakohaste õigusnormideni. Ladina-Ameerika sise- ja välispoliitilisi suhteid ning migratsioonipoliitikat on peamiselt uurinud kolm uurijat: R. C. Newton, D. M. K. Sheinin ja R. Rein. Viimane neist keskendub oma teoses „*Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*“ peamiselt juutide olukorrale, kuid seejuures ei saa mööda vaadata Teise maailmasõja aegsest natside sissevoolust, mille USA poliitikud ja ajakirjanikud tituleerisid kinnisideena „suureks ohuks“. R. Rein nõustus siinkohal R. C. Newtoni seisukohtadega, kes väljendas oma teadusartiklites „*Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*“ ning „*The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*“ sõnaselgelt, et tegemist on silmnähtava liialdusega. Ameerika Ühendriikide täpset hoiakut antud teema suhtes aitavad kirjeldada D. M. K. Sheinini „*Argentina and the United States: An Alliance Contained*“ ning FRUS (*Foreign Relations of the United States*) andmebaasi Ameerika Ühendriikide välispoliitilised dokumendid. Diplomaatilised paberid kujutavad endast peamiselt USA riigisekretäride, välisministeeriumi kirjavahetust Buenos Airese saadikutega. Samuti on mõned migratsioonipoliitikat puudutavad teemad käsitlel USA välisministri kirjades Suurbritannia valitsusele.

Kuna mitukümmend aastat pärast Nürnbergi protsessi õnnestus mõned Argentiinasse põgenenud natsikurjategijad tabada, siis on käesoleva bakalaureusetöö internatsionaalse aspekti huvides asjakohane analüüsida rahvusvahelise jurisdiktsiooni kohaldamisel tekkinud probleeme. Nimelt heideti Argentiinale korduvalt ette natside soosimist, nende riiki

sisenemise lubamist ning samuti ebapiisava koostöö tegemist nende püüdmisel. Tagaotsitavate tabamise korral oli vaja leida pädev organisatsioon, kes asuks õigust mõistma. Sellest tulenevalt on teema avamisel parema ülevaate andmiseks uuritud läbi analüütilise meetodi kahte peamist pretsedenti loovat kaasust: Adolf Eichmann⁴ ning Erich Priebke⁵. Kusjuures abistava allikana on oluline Iisraeli 1950. aasta natside ja natside kaasosaliste karistusseadus, määrates Argentiina staatuse kõnealuse probleemi käsitlemisel.

⁴ *Attorney General Against Adolf Eichmann*. Case No. 40/61, 11.12.1961.

⁵ *Public Prosecutor v. Karl Hass and Erich Priebke*. 16.11.1998.

1. Argentiina sisepoliitika ja Argentiina sakslaste ajalooline taust

Mõistmaks Argentiina komplitseeritud, etteaimamatut ning probleemset poliitilist olukorda, tuleb anda lühiülevaade domineerivate poliitiliste jõudude ning majandusolude ajaloost. 1880.–1916. aastatel valitses Argentiinas konservatiivne režiim, eesotsas parteiga PAN (*Partido Autonomista Nacional*). Kõnealusel perioodil panid Suurbritannia investeeringud raudteevõrgustiku loomisesse aluse Argentiina majanduse kiirele kasvule. Raudteerööpad võimaldasid tarnida liha ning muid põllumajandustooteid jõearsetelt aladelt Buenos Aireseni. 1890. aastatel tabas Argentiinat finantskriis, millele järgnesid koheselt poliitilised keerdküsimused: Juarez Celman, kes vältis ebapopulaarse inflatsioonivastase programmi läbiviimist, pidi tagasi astuma. Kui 1910. aastaks oli Argentiina saavutanud teatud poliitilise stabiilsuse ning ees ootas majanduslikult lootusrikas tulevik, siis selle purustasid maailmasõjad. PAN domineeris läbi pettuste, korruptsiooni ning vägivalga. Halb finantsolukord nõrgendas valitsust ning tingis oponeerivate parteide rünnakud. Vastuseisjaid oli mitmeid, kuid peamist ohtu kujutas radikaalne erakond UCR (*Unión Cívica Radical*), lubades ausaid valimisi, poliitikat. Veel enam, lubati luua valitsus, mis suudab riiki juhtida progresseeruvas suunas ning puhastada Argentiina PANi kuritegudest.⁶ Pidev võimuvõitlus konservatiivide ning radikaalide vahel kulmineerus 1916.–1930. aastatel valitsenud radikaalse režiimiga.⁷

Enne Esimest maailmasõda tabas Argentiinat järjekordne majanduslik tagasilöök. Probleem seisnes maapiirkondades, kus tööstusettevõtete omanikud kergitasid põllumaahindasid rekordilistele tasemetele. See omakorda võttis farmeritelt igasuguse kasumi teenimise võimaluse. Samuti tekitasid pöördumatut kahju ilmastikuolud, põhjustades viljaikalduse. Seejuures avaldasid mõju Balkani konfliktidest tingitud finantsturu pinged. Suurbritannia asus oma majanduslikku võimekust kasutades koondama rahalisi ressursse, mis tähendas võlgnikust riikidele, sealhulgas ka Argentiinale, kõrgemaid intresse. Esimese maailmasõja puhkemine tegi olukorra vaid hullemaks, ekspordis löi läbi külmutatud liha, teised ärid põrusid. Sõjatingimustes muutus kaubavahetus keeruliseks, sest Suurbritannia ja Prantsusmaa ei riskinud oma laevu kaubareisidele saata, kui see polnud sõjaoludes hädavajalik.⁸ Olukorda üritati parandada arvukate reformidega, prooviti innovaatilisemalt läheneda

⁶ D. K. Lewis. *History of Argentina*. Westport: Greenwood Press 2001, lk 73–74.

⁷ Entsüklopeedia Britannica. Argentiina, lk 20–23.

⁸ D. K. Lewis, lk 78–79.

teraviljakaubandusele, kuid tulutult. Majanduslikke pingeid võimendasid USA ja Suurbritannia kehtestatud kõrged imporditollid Argentiina kaupadele.⁹

Ajavahemikku 1931–1943 nimetatakse „kurikuulsaks dekaadiks“, kui riiki valitses konservatiivsete vaadetega poliitiline ühendus Concordancia¹⁰. Võimule tuli vanameelsete vaadetega ning konservatiivide perekonnast pärit José Félix Uriburu, kuid tema valitsemisaeg jäi lühikeseks. Esile kerkis Agustín Pedro Justo, keda toetasid nii konservatiivide koalitsioon, radikaalide fraktsioon kui ka sotsialistid. Suure toetajaskonna abil presidendiks saades tuli rasketes majandusoludes läbi viia mitmeid reforme. 1930. aastatel seisnes probleem eelkõige valitsuse ja erasektori maksejõuetuses, massilises tööpuuduses. Lahendusena asus majandusminister Federico Pinedo 1933. aastal ellu viima suurejoonelist plaani (*Plan de Acción Económica*). Eesmärk oli tegeleda kahe peamise valupunktiga: vähendada hinnalangust, mis tekitas tootjates ebakindlust, ning saavutada kontroll oma valuuta üle (1929. aastast alates polnud peso väärtus sõltuvuses kulla hinnast).¹¹

Perioodil 1937–1946 jõudis Argentiina eesotsas olla veel mitmeid presidente: Roberto M. Ortiz (1937–1940), Ramón S. Castillo (1940–1943), paaripäevase valitsusajaga Arturo Rawson (1943), Pedro P. Ramírez (1943–1944), Edelmiro J. Farrell (1944–1946).¹² Castillo valitsuse peamiseks eesmärgiks oli Teise maailmasõja lõpu ootamine. Usuti, et sõja lõppedes taastub kaubandus, paraneb majanduslik olukord ja valitsuse fiskaaltingimused muutuvad positiivsemaks.¹³ 1940. aastate keskpaigas näis Argentiina majandus suunduvat taaskord majanduskriisi poole. Saksa väed olid okupeerinud valdava osa Põhja-Euroopast, Madalmaadest ning Prantsusmaa. Itaalia astus sõtta ning Suurbritannia üritas takistada Natsi-Saksamaa ja tema liitlaste meretagust varustamist, tugevdades mereblokaadi. Niiviisi kitsenes Argentiina kommertstegevus Euroopa riikidega. Alles jäi Suurbritannia turg, kuid hirm Saksa allveelaevade ees tingis minimaalse kaupade väljaveo. Argentiina sadamatesse ning rongijaamadesse kogunes tonnides maisi ja muid põllumajandustooteid seisma. Sarnaselt eksportimisele vähenesid impordivõimalused ning Argentiina valitsus pidi elutähtsate asjade osas pöörduma USA poole. Seega, kuna Argentiina ja USA olid teravilja eksportimisel pikaajalised konkurendid, siis sõjaaegsetes tingimustest, kui kaubanduspartnerite arv oli limiteeritud, muutusid nende suhted selles aspektis veelgi keerukamaks. Järgnes pidev

⁹ D. K. Lewis. *History of Argentina*. Westport: Greenwood Press 2001, lk 80–81.

¹⁰ Concordancia oli Argentiina poliitiline ühendus, kuhu kuulusid Agustín Justo, Roberto Ortiz ja Ramón Castillo.

¹¹ D. K. Lewis, lk 86.

¹² Entsüklopeedia Britannica. Argentiina, lk 20–23.

¹³ D. K. Lewis, lk 90.

laveerimine erinevate tariifide vahel, asuti vastastikku keelustama kaupade ning tehnika sissevedu. See põhjustas omakorda töötust transpordi- ning sadamatöölise seas, samuti ehitussektoris.¹⁴

Kuna USA kehtestatud piirangud ning kvoodid takistasid aktiivset kaubavedu, oli Argentiina valitsuse huviks riikidevahelise koostöö parandamine. Samas tundus 1943. aastani tõenäoline, et natsid jäävad Euroopas valitsema. Seetõttu, lootes tulevikus sellest kasu lõigata, otsustas Castillo valitsus jääda neutraalseks ning ignoreeris USA poolseid kaubavahetussoodustusi, majanduslikke toetusi, mis oleks võinud kõnealuse staatuse ohtu seada.¹⁵ Taolises olukorras tekkisid teravad sisepoliitilised pinged ning rivaalitsemine Briti-, Ameerika- ja Saksamaa-vastaste ning rahvuslike jõudude vahel. Pidev küsimus, kas Argentiina liitub teljeriikide või liitlasriikidega, põhjustas 1943. aastal riigipöörde ning paljud argentiinlased pooldasid Concordancia lõppu.¹⁶

Riigisisese turu kasv ning industrialiseerimine tõi kaasa majanduslikke ning sotsiaalseid muutusi. Paralleelselt presidentide vahetumisega tõusis esile kolonel Juan Perón, kes juhtis 1941. aastast alates salajast sõjaväeühendust Ühendatud Ohvitseride Gruppi (*Grupo de Oficiales Unidos*, GOU), mis seisis ka 1943. aasta Ramírezze positsioonilt kõrvaldamise riigipöörde taga.¹⁷ Peróni toetajaskond moodustus tööühendustest: ta aitas sõlmida soodsaid kokkuleppeid töötajate ning tööandjate vahel, surudes läbi sotsiaalsete tagatiste programmi. See kindlustas tööliste puhkused, pensioni, koondamishüvitised. 1945. aastaks oli Perón asepresident ning sõjaminister. Muuhulgas viis ta läbi muudatusi ülikoolides, võimaldades neile rohkem iseseisvust, ning korraldas ümber parteilist struktuuri. Seejuures kasvas uuenenud opositsioon ning vastuseis kulmineerus 1945. aasta Buenos Airese massidemonstratsiooniga.¹⁸ Eelnevast ilmneb, et Teise maailmasõja ajal olid Argentiina sisepoliitikale omased sagedased võimuvahetused ning reformid. Rasketes sõja- ja majandustingimustes oli valitsuse peamine eesmärk säilitada ja parandada kaubavahetussuhteid USA ja Euroopaga.

¹⁴ G. Cramer. *Argentine Riddle: The Pinedo Plan of 1940 and the Political Economy of the Early War Years*. Journal of Latin American Studies, Vol. 30, No. 3, 1998, lk 522-523.

¹⁵ D. K. Lewis. *History of Argentina*. Westport: Greenwood Press 2001, lk 90.

¹⁶ D. K. Lewis, lk 91, 93.

¹⁷ D. Carter, R. Clifton. *War and Cold War in American Foreign Policy, 1942-62*. Gordonsville: Palgrave Macmillan 2001, lk180.

¹⁸ Entsüklopeedia Britannica. Argentiina, lk 20–23.

1.1 Kvantitatiivsed näitajad

Immigratsioon kasvas ja elavnes koos Argentiina moderniseerumisprotsessidega. Vahemikus 1871–1914 saabus ligikaudu 6 miljonit eurooplasest immigranti, kellest peaaegu pooled jäid sinna püsivalt elama. Saksa immigrandid on oma memuaarides¹⁹ kirjeldanud, kuidas Argentiina helde poliitika, liberaalsed seadused, rikkalik tööstus ning poeetiliselt igavene sinine taevastõmbab ligi ning vallutab igavesti immigrantide südamed ja tahte. Argentiina valitsus kehtestas leebed immigratsiooniseadused, lõi komisjonid, mille eesmärgiks oli edendada immigratsiooni, rahastas värbamissmissioone ja tegi reklaamikampaaniaid Euroopas. Argentiinlased soovisid kaitsta kohalikke suurmaamanike, mille tulemusena asus valdav osa immigrante elama linnadesse. Seega esialgne plaan viia värskelt saabunud võõramaalased tühjadele maadele ja põllumajanduspiirkondadesse, oli suur läbikukkumine.²⁰

Kui 1914. aastaks elas Argentiinas ligikaudu 100 000 saksa keelt rääkivat inimest, siis sakslaste lootusrikas ning perspektiivikas suhtumine kasvatas seda arvu veelgi. Migratsiooninäitajad on küllaltki varieeruvad, kuid hinnanguliselt lisandus pärast 1918. aastat sakslaste kommuunidesse 100 000 uut inimest, kelle peamiseks sihtkohaks oli Argentiina, samuti Brasiilia ja Tšiili.²¹ Seejuures vahemikus 1918–1930 immigreerus Argentiinasse 130 000 kuni 140 000 saksa keelt rääkivat inimest nii Reichist, Austriast, Ida-Euroopast kui ka Nõukogude Liidust.²² Nende peamiseks sooviks oli põgeneda sõjajärgsel Saksamaal valitsenud keerukatest ning ebakindlatest majanduslikust oludest. Teisalt meelitas inimesi lubadus eksootilistest maadest ning poliitilistel põhjustel suunduti Ladina-Ameerika Saksa kommuunidesse natsionaalsotsialistlikku agitatsiooni tegema. Siinkohal olgu öeldud, et nendest 1920.–1930. põgenenud sakslastest, naases 1940. aastate lõpus ja 1950. aastatel 55% tagasi kodumaale.²³ Peamiselt jäid püsima põllumehed ja valgekraed, keda ootas ees pikk ja keeruline enesekehtestamise periood. Vastupidiselt Argentiina lubadustele seoses materiaalse külluse ning võimalustega saabus karm reaalsus: plutokraatlik ning tööjõudu ekspluateeriv

¹⁹ Näiteks Carlos O. Bunge oma teoses „Nuestra América“.

²⁰ J. Rodríguez. *Civilizing Argentina: Science, Medicine, and the Modern State*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press 2006, lk 24.

²¹ M. Goebel. *Decentring the German Spirit: The Weimar Republic's Cultural Relations with Latin America*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 44, No. 2, 2009, lk 237.

²² R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 397.

²³ M. Goebel, lk 237.

kord. Kusjuures kõnealusel perioodil domineerisid Saksa kommuunide eesotsas kaupmehed, maaomanikud, pankurid, tööstusharude juhid ehk keskmise sakslase mõistes – snoobid.²⁴

1931. aastal hakati senini võrdlemisi kitsenduste vaba immigratsiooni piirama, tulenevalt tööpuuduse kasvust ning finantsilisest kitsikusest. Viisade hind tõusis märkimisväärselt. Neid said osta vaid inimesed, kes omasid osalust mõnes äris, põllumaad, head vahetuskaupa või kelle lähedased resideerisid Argentiinas. Enne Saksamaalt lahkumise loa saamist püüdsid sakslased kõikidelt emigrantidel isikliku vara ära võtta. Kurioosne on asjaolu, et isikuid, kes said lubada Argentiinasse lendamist esimeses klassis, ei peetud immigrantideks. Maabudes võisid kõnealused inimesed pikendada oma kohalolekut määramata ajani.²⁵

1930. aastate lõpuks oli sakslaste vähemusgrupp kasvanud veerand miljoni isikuga kommuuniks.²⁶ Järelikult oli Teise maailmasõja puhkemise ajaks 1939. aastaks Argentiinasse kogunenud sakslaste hulk märkimisväärselt suur. Väidetavalt kuulus ligikaudu 60 000 nendest Natsionaalsotsialistlikusse Saksa Töölisparteisse (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, NSDAP). Kõnealune organisatsioon kontrollis merelaevandust, edastas informatsiooni Saksamaa ja Argentiina natside vahel. Sakslastel oli suur mõju Argentiina majandusele, kontrollides arvestatavat osa riigi tööstuse, keemia, farmaatsia ja elektroonika kaupade tootmisest. Lisaks olid sakslased tihedalt seotud Argentiina sõjaväega.²⁷

Immigratsiooni mõjutas peamiselt roll, mille Argentiina Teises maailmasõjas võttis. Valitsusjuhid pidid arvestama, et põgenenud inimeste staatus ning nende kodakondsusprobleemid avaldavad mõju veel mitmetel järgnevatel dekaadidel. Seega oli vajalik töötada välja meetmed immigrantide ja emigrantide arvu kontrolli all hoidmiseks. Argentiina peamiseks väljakutseks sai majandusliku ja poliitilise potentsiaali kaasamine, jäädes samal ajal Teises maailmasõjas neutraalseks.²⁸ Sõja ajal koosnes sealne Saksa kommuun nii natsidest kui ka poliitiliste eelistusteta inimestest. Siiski natside propaganda ja rahastus, mis tuli otse Saksamaalt või läbi Buenos Airese saatkonna, pani suure osa kommuunist Kolmandat Reichi toetama.²⁹ Taoline sisepoliitika muutis USA ja Suurbritannia

²⁴ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 84–85.

²⁵ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 398.

²⁶ R. C. Newton, lk 398.

²⁷ USA eraagentuuri; välisministeeriumi ja rahvusvaheliste suhete salvestised. *Records of the U.S. Embassy, Buenos Aires, Argentina*.

²⁸ D. Cook-Martin. *Scramble for Citizens: Dual Nationality and State Competition for Immigrants*. Palo Alto: Stanford University Press 2013, lk 66.

²⁹ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 80.

väga skeptiliseks. Kuigi Perón juhtis ametlikult riiki aastatel 1946–1955, oli tema mõju tegelikult tunda juba 1940. aastate alguses: ta väitis, et rahvaarvu kasv oli vajalik majandusliku ning poliitilise võimu realiseerimiseks.³⁰

Saksa ajaloolase Holger Medingu uuringute põhjal saabus Argentiinasse pärast Teist maailmasõda ligikaudu 80 000 sakslast ja austerlast, kellest $\frac{3}{4}$ liikus edasi teistesse Lõuna-Ameerika riikidesse, nagu näiteks Boliiviasse, Tšiili ja Paraguaysse või pöördusid tagasi Euroopasse. Umbes 19 000 sakslast ja austerlast jäid siiski Peróni valitsusajal Argentiinasse ning see arv suurenes veelgi teiste sakslaste arvelt, kes olid pärit Ida- ja Kesk-Euroopa riikidest.³¹ Pärast teljeriikide lüüasaamist põgenesid lisaks eelnimetatutele Argentiinasse ka tuhanded ukrainlased, horvaatlased, poolakad, valgevenelased, serblased, sloveenlased, otsides pääsu Nõukogude Liidu eest.³² Sõjajärgne periood näis Argentiinale lootusrikas ning seetõttu sooviti uut migratsioonilainet soodustada: valitsus lootis meelitada 4 miljonit uut välismaalast vahemikus 1947–1951. Argentiinlased kehtestasid kriteeriumid, mille järgi eelistati sarnase kultuuritaustaga, majanduslikult ettevõtlikke ning ratsionaalselt mõtlemaid inimesi. Optimistlik suhtumine migratsiooni tulenes eelkõige majandusliku olukorra paranemisest. Argentiina SKT ühe inimese kohta oli stabiilses tõusujoones. Valitsuse poliitika, vahetuskursid, ressurssidele ligipääs lõi piisavalt töökohti ning tagas majanduslikku konjunkturi toetava migratsiooni.³³

Immigratsiooninäitajad ja kodakondsuse küsimused pärast Teist maailmasõda sundisid Argentiinat mõtlema tulevikuplaanidele Itaalia ja Hispaaniaga. Sõjajärgsed väljakutsed ja mõned esile kerkinud majanduslikud ning demograafilised arengud nõudsid põhjalikult läbitöötatud seadusandlust ning uuenduslikku lähenemist. Poliitikud pidid hakkama lahti mõtestama, mida taoline eurooplaste sissevool nende riigile tähendab ning kuidas olukorda kontrolli alla saada. Kui 1940. aastatel leiti, et rahvaarvu kasvamine oli vajalik realiseerimaks Argentiina majanduslikku ja poliitilist võimekust, siis hiljem asusid valitsusliikmed ning intellektuaalid seisukohale, riigile oleks kasulikum nn Vahemere migratsioon.³⁴ Nimelt arvati, et kõnealusest piirkonnast pärit inimesed suudaksid Argentiina ühiskonda kõike paremini ning kiiremini integreeruda ja assimileeruda.

³⁰ D. Cook-Martin. *Scramble for Citizens: Dual Nationality and State Competition for Immigrants*. Palo Alto: Stanford University Press 2013, lk 66.

³¹ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 80.

³² R. Rein, lk 86.

³³ D. Cook-Martin, lk 67.

³⁴ D. Cook-Martin, lk 66.

Edasine poliitika tõestas, et 20. sajandi alguses sakslastele suunatud migratsioonipoliitika oli vahetanud oma sihtgruppi. Paljud Argentiinas resideeruvad hispaanlased ja itaallased kutsusid sõjajärgselt laastatud Euroopast oma sugulasi ja lähedasi. Kusjuures argentiinlased ise olid niivõrd optimistlikud oma planeeritava rahvaarvu kasvu suhtes, et tehti isegi plaane itaallaste transportimiseks mõeldud spetsiaalsete laevade soetamiseks. Peróni valitsusajal saabus Argentiinasse 1,6 miljonit eurooplast, kusjuures 600 000 nendest olid itaallased ja 400 000 hispaanlased.³⁵ Argentiina roll jäi samaks: ta oli olulisel kohal meeleheitlikult tööd otsivatele töötutele, potentsiaalne äripartner.³⁶ Rahvusvaheline ja ideoloogiline segadus varjutas kogu migratsioonipoliitikat. Seejuures ei soosinud Argentiina valitsus teatud migratsioonigruppe: Kesk-Euroopa juute, Nõukogude Liidu aladelt põgenenuid ning põgenikke oma naaberriikidest. Argentiina demonstreeris oma hoiakut küllaltki avalikult, sõlmides teatud osapooltega soodustavaid lepingud, mis pälvisid rahvusvahelise halvaks panu.³⁷

1.2 „Neljas Reich“ ehk sakslaste roll Argentiina ühiskonnas

Saksa mõju professionaalsel ning teaduslikul tasemel ulatus kõikvõimalikesse eluvaldkondadesse. 1870. aastatel hakati värbama Saksamaa loodusteadlasi, et rajada vastav teaduskond Córdoba Ülikooli. Sellest hetkest alates mõjutasid Saksa akadeemikud ka teiste ülikoolide teaduskondi, eriti Buenos Aireses ja La Platas. Haritlased viisid õpetajate koolitamiseks läbi seminare. Saksa insenerid oli hindamatu väärtusega Buenos Airese sadamatöödel, samuti metallitööstuses, ka riiklike harude väljatöötamisel meteoroloogias, hüdroloogias, kartograafias, kaevandamises ning riikliku petrooleumiettevõtte YPF loomisel. Teadlased toodi Argentiinasse avalike lepingute alusel ning Saksamaa ühendused jätkasid aktiivselt uute kandidaatide nomineerimist.³⁸

20. sajandi esimesel poolel ei kohaldunud saksa keelt kõnelev eliit täielikult Weimari vabariiki, kus eelistati rahvuslike väärtusi individuaalsele eneseteostusele. See põhjustas kaupmeeste, pankurite, maaomanike ning ettevõtjate emigreerumise.³⁹ Sakslased löid usaldusväärseid ja püsivaid kontakte peamistes sadamapiirkondades ja suurlinnades: Limas, Pernambucos, Montevideos, Pueblas, Veracruzis, Panamas, Colónis, Havanas ning ka

³⁵ Entsüklopeedia Britannica. Argentiina, lk 20–23.

³⁶ D. Cook-Martin. *Scramble for Citizens: Dual Nationality and State Competition for Immigrants*. Palo Alto: Stanford University Press 2013, lk 68.

³⁷ D. Cook-Martin, lk 69–70.

³⁸ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 399–400.

³⁹ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 85.

Argentiina pealinnas Buenos Aireses.⁴⁰ Sakslaste ettevõtted pälvisid kiiresti kohalike usalduse, mistõttu võimaldati neil küllaltki vabalt tegutseda.⁴¹ Kuna Argentiina oli mõjuvõimas kaubanduspartner enne Esimest maailmasõda, kes jäi sõja ajal neutraalseks ning toetas Saksamaad Rahvasteliidus 1926. aastal, siis hakati teda pidama „tulevikumaaks“ (*Zukunftsland*).⁴²

Esimene maailmasõda põhjustas sakslaste massilise lahkumise kodumaalt. Samas näitas Saksamaa 1920. aastatel üles erilist initsiatiivi elavdada suhteid sakslastest moodustunud vähemusgruppidega nii Põhja- kui ka Lõuna-Ameerikas. Selleks puhuks koostati loetelu kuue tuhande Saksa päritolu inimese kohta Ameerikas. Nimekirjas nimetatud inimestega võeti ühendust ning kutsuti loengutesse, mille eesmärk oli propageerida Saksamaa valitsust ja leida finantstoetust.⁴³ Kusjuures taolisi kihutustööga ringkäike korraldati veelgi. Teine tõhus Saksamaa poolt korraldatud propagandareis toimus Lõuna-Ameerikas Saksa endise mereväejuhi admiral Behnke eestvedamisel. Tema eesmärgiks oli uurida koos sõja- ning mereväe ametnikega, kas Saksamaa sõjaväetööstuse tootjad, eriti Rheinmetalli ettevõtte, saaksid teha koostööd Lõuna-Ameerika firmadega. Behnke väljasõidu üldiseks tagamõtteks oli Saksamaa ja Argentiina majanduslike suhete tugevdamine. Teisisõnu otsiti viise, kuidas saaks Argentiina majanduse efektiivsuse kasv avaldada positiivset mõju Saksamaa majanduslikule käekäigule. Sisuliselt oli tegu sakslaste kommuunide kaardistamisega ning kodumaale naastes võttis Behnke koheselt ühendust kohalike ettevõtetega.⁴⁴ Saksamaalt vahendas tööd *Kulturabteilung*⁴⁵ ning tulemus sõltus info vastuvõtjatest Saksa kommuunide sees – nendeks olid peamiselt intellektuaalid ja poliitikud. Järelikult sõltus areng ning kultuuripoliitika sellest, kuivõrd õnnestuti adressaate mõjutada, vormida. Oli oluline, et Argentiinas resideeruvad sakslased säilitaks häid suhteid sealse valitsusega. Nimelt soovisid Weimari vabariigi diplomaadid vältida 1924. aastal Brasiilias juhtunut: sama aasta juulikuus toimus São Paulos sõjaväelaste ülestõus, millega liitusid olulist motiivi omamata ka sealsed

⁴⁰ F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. Albuquerque: University of New Mexico Press 2011, lk 476.

⁴¹ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 85.

⁴² R. C. Newton, lk 84.

⁴³ F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. Albuquerque: University of New Mexico Press 2011, lk 348.

⁴⁴ F. E. Schuler, lk 349.

⁴⁵ 1920. aastatel Saksamaa välisministeeriumi poolt rajatud kultuuribüroo.

sakslaste vähemusgrupi esindajad. Sündmuste ajendil tekkis brasiillastel sakslaste suhtes eemaletõukav hoiak.⁴⁶

Hitleri võimule tulekuga 1933. aastal asuti väljaspool Euroopat paiknevaid sakslaste kommuune ümber organiseerima. Seekord oli eesmärgiks riigiti tegutsevad sakslaste vähemusgrupid allutada kontinentaalses mastaabis ühtsele juhile. Näiteks USAs loodi nende plaanide raames organisatsioon nimega FONG („uue Saksamaa sõbrad“, *Friends of New Germany*), kuhu võeti liikmeks lisaks sakslastele ka teisi lihtsalt natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat pooldavaid inimesi.⁴⁷ Jätkati eelmistele kümnenditele omast propageerimist – ka Kolmanda Reichi ajal saadeti mitmesuguste tegevuskavadega inimesi Põhja- ja Lõuna-Ameerikasse.⁴⁸ Natside sihtmärgiks olid saksa rahvusest inimesed, kelle poole pöörduti taaskord toetuse saamise ning poliitilise mõjutamise ideedega. Ladina-Ameerikas kasutati peaaegu kõikides riikides sarnast skeemi, mida on hea illustreerida Boliivia näitel. 26. juunil 1930. aastal pöördus SS-i (*Schutzstaffel*) juht Heinrich Himmel Boliivia sõjaväge nõustanud Ernst Röhmi poole, et viimane asuks SS-i toetuseks Saksa päritolu inimesi kokku kutsuma. Taoliselt moodustati ka järgnevad natside harud riigi suuremates keskustes ehk teisisõnu valiti välja natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat järgiv isik, kes asus entusiastlikult mõttekaaslasti ühtsesse gruppi organiseerima. Seejärel toimus grupisisene tööjaotus: kõrgeimal asus juht, talle järgnes asetäitja, varahoidja, propaganda ja kirjanduse levitaja ning viimaks turvalisuse eest vastutaja. Võimaluse korral palkasid kõnealused natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat järgivad harud ühe hispaania keelt valdava spetsialisti, kes esindas neid kohalikus meedias. Mida rohkem inimesi suudeti siduda, seda enam hakkas tekkima töökohti just sakslaste kommuuni sees. Protsessi juurde kuulus kohtumispaiagaks mõeldud spetsiaalse hoone ehitamine ning lisaks tagati vajalikud sotsiaalteenused. Kirjeldatud mudel võeti kasutusele ka Argentiinas.⁴⁹ 1939. aastaks võis märgata silmapaistvaid tulemusi: propagandistid, kasutades osavalt meediat ja ajakirjandust, olid sulandunud saksa keelt kõnelevatesse kommuunidesse, suutnud kasvatada Hitleri toetajaskonda, ning teised, kes ideoloogiaga kaasa ei läinud, tõrjuti tasapisi kommuunist välja, sealhulgas koolidest.⁵⁰ Kuna kodumaa asus kaugel, siis asuti kommuunisiseselt rõhutama Saksa kultuuri olulisust ning selle säilitamise vajadust Ladina-

⁴⁶ F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. Albuquerque: University of New Mexico Press 2011, lk 349.

⁴⁷ F. E. Schuler, lk 480–481.

⁴⁸ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 85.

⁴⁹ F. E. Schuler, lk 477.

⁵⁰ R. C. Newton, lk 85.

Ameerikas. Erilist tähelepanu pälvis „puhas“ sakslane – kommuunis võisid olla vaid etnilised sakslased.⁵¹

1930. aastate alguseks oli sakslastest teadlaste, juhtide, tehnikute hiilgeaeg Argentiinas mõnevõrra vaibumas. Seda peeti kreooli⁵² keskklassi kasvu tagajärjeks, kes asusid täitma kutselisi ametikohti ning bürokraatiaga seonduvaid tegevusvaldkondi, vähesel määral tegeleti äriga. Berliin nägi lahendust kreoolide õigusliku staatuse ning kaheldava väärtusega dokumentatsiooni kritiseerimises. Samal ajal hakkas Argentiina-Saksa Kultuuriinstituut (ICAG) Buenos Aireses korraldama kreoolidele nn kultuurivahetuse reise, mille raames saadeti arhitekte ja füüsikuid Saksamaale tutvuma sealse kultuuriga. Paljud nendest saabusid Argentiinasse tagasi tunnustava diplomiga. Kohapeal organiseeriti kõigile saabujatele saksa keele kursused, ekskursioonid, mille kulud kattis Kolmas Reich. Naasesed eeldati neilt Saksamaa kohta artiklite ning väljaannete avaldamist.⁵³ Seega sajad kreooli professionaalid, akadeemikud, ajakirjanikud, poliitikud said 1939. aastal natsivõimust kasu lõigata. Natsid võitsid seeläbi kreoolide poolehoidu. Laiemas plaanis oli see tulutoov tervele Argentiina ühiskonnale. Seda illustreerib ka järgnev vahejuhtum: 1935. aastal uuris Rahvasteliidu komisjon Ladina-Ameerika riikidelt, kuhu oleks võimalik saata Saksa teadlasi, haritlasi, kes on oma kodumaalt natside poolt minema aetud, sealhulgas Nobeli auhinna võitjaid. Komisjonijuht Samuel Guy Inman tõdes enda üllatuseks, et Argentiina on ainuke riik, kus võis täheldada otsest vastuseisu uutele tulijatele, hoolimata ilmselgest vajadusest nende järgi. Argentiina reageeris hooplevalt läbi meediaväljaannete, vastates, et neil on üleküllus taolistest diplomiga teadlastest.⁵⁴

Analüüsides, milline võis olla suhtumine natsidesse Saksa kommuuni sees, siis esialgu tekitasid rassilist puhtust nõudvad natside seadused natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat mitte järgivates inimestes pigem veidi hirmu. Ei kiidetud heaks negatiivset tähelepanu, mida USA meedia seoses natsikurjategijate saabumisega õhutas.⁵⁵ Samas tuli leppida üha kasvava natside sissevooluga ning taluda nende tegevust. Buenos Airese raadiojaamas oli eetris spetsiaalne raadiosaade „*German Hour*“, mille eest vastutasid Saksamaalt põgenenud natsid. See oli võimalik, tänu dekaadidetagusele infiltreerumisele: mõned nendest sulandusid

⁵¹ F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. Albuquerque: University of New Mexico Press 2011, lk 478.

⁵² Ladina-Ameerikasse sisserännanu järeltulija.

⁵³ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 399–400.

⁵⁴ R. C. Newton, lk 399–400.

⁵⁵ M. Goebel. *Decentring the German Spirit: The Weimar Republic's Cultural Relations with Latin America*. Journal of Contemporary History, Vol. 44, No. 2, 2009, lk 244.

varakult majanduslikesse ning diplomaatilistesse ringkondadesse. Samuti töötati mitmesugustes rantšodes nii Argentiinas kui ka naaberriikides.⁵⁶ Sellegipoolest ei jäänud natsiparteiga seotud inimesed enamasti nn lihttöö juurde. Valdav osa nendest oli seotud raportite, teabe edastamisega. Näiteks Hans Napp, kes tegeles „*German Hour*’i“ reklaamimisega (nii palju, kui see oli võimalik), teenis iga laevade liikumise kohta koostatud käsikirjalise raporti eest, mille ta toimetas oma ülemusele Ottomar Müllerile 2-3 korda nädalas, 200 peesot kuus.⁵⁷ Raadios töötamine oli loomulikult haruldane – see tõmbas liigselt tähelepanu. Samal ajal loodi maapiirkondades sakslaste seas ühendus nimega *Opferring* (nn Ohvriring).⁵⁸ Selle liikmeskond koosnes inimestest, kellel polnud soovi natsiparteiga liituda, kuid samas sooviti natsiliidritega hästi läbi saada. Annetused tagasid head suhted ehk teisisõnu leiti viis, kuidas maapiirkondade sakslastelt raha välja pressida. Taoline taktika levis hiljem ka suurlinnadesse.

Need Argentiina sakslased, kes järgisid natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat, rahastasid kohalikku natsipartei tegevust, samuti nii saksakeelset kui ka hispaaniakeelset propagandat. Ähvarduste ning vägivalla abil sunniti teisitimõtlejaid vaikima üha suurenevast natside eksiilide kommuunist. Seejuures võis täheldada natsiparteil liikmete arvu vähenemist: 1936. aastal 2110 liiget, 1939. aastal 1557.⁵⁹ Osaliselt seetõttu, et Kolmas Reich õhutas intelligente koju tagasi pöörduma. Teisalt osutus määravaks partei maine Argentiina sakslaste seas. 1930. aastate alguses jäi sakslastele silma natsiliidrite matslik ning vaenulik hoiak. Lisaks heidutasid sakslasi 1938. ja 1939. aasta Euroopas aset leidnud sündmused – nad ei tahtnud, et neid kohutavate sündmustega kuidagi seostatakse. Natsismi propageeriti ka väljaspool saksa keelt kõnelevaid ringkondi, vaatamata sellele, et Argentiina ja Saksamaa natside esindajad olid vaikimisi kokku leppinud: natsism on puhas Saksa asi, „mitte eksportimiseks“.⁶⁰

Natsidest sakslaste jaoks tähendas Ladina-Ameerikasse sõit mõnevõrra omale nime tegemist. Käidi missioonidel, sooviti need edukalt täita ning saada selle eest kodumaal tunnustust. Paljud natsid panustasid siiski nn üheotsa piletile. Nende tormakus, hulljulgus, suutmatuse end viisakalt ülal pidada, halvad lauakombed muutsid nad kohalikele diplomaatidele eemaletõukavaks. Veel enam, juutide vihkamine, endale ja sõpradele töö nurumine ning

⁵⁶ S. E. Hilton. *Hitler's Secret War in South America 1939-1945: German Military Espionage and Allied Counterespionage in Brazil*. Los Angeles: Louisiana State University Press 1999, lk 68.

⁵⁷ S. E. Hilton, lk 68.

⁵⁸ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 91.

⁵⁹ R. C. Newton, lk 86.

⁶⁰ S. E. Hilton, lk 68.

pidevad annetuste korjamine tingisid põlguse ja soovimatuse ka äriseltskondades.⁶¹ Kõige tipuks muutus intelligentidele vastumeelseks natside lõppematu ning ilmselge propaganda. Nagu näiteks Felix Schmidt-Dechert, *Opferring*'i asutaja, tegi filmi „*Far From the Land of the Forefathers*“, mis pidi veenma sakslasi „džunglist“ kodumaale minema. Filmi peamine sõnum seisnes sakslaste võimastusest hakkama saada. Tema propaganda avaldas Saksa kommuunile laastavat mõju ning Argentiinas ei saanud ta niivõrd suure lugupidamise osaliseks kui Saksamaa natsidest kolleegide seas. Natside vastane *Argentinisches Tageblatt*⁶² teadustas 1944. aasta väljaandes, kui Schmidt-Decherti Buenos Airese missioon lõppes, et Argentiina sakslased on nüüd „*führerlos*“ (füürerist vabad). Juba 1943. aastal oli natside toetajaskond langenud rekordiliselt madalale tasemele: mitmetes natsiringkondades asendati svastika tammelehega⁶³ ning asuti looma suhteid liitlasriikide organisatsioonidega.⁶⁴

Vahetult enne Teist maailmasõda asus Argentiina oma immigratsioonipoliitikat karmistama. Osaliselt tingis seda Hispaania kodusõda. Alates 1. jaanuarist 1937. aastal hakkasid Euroopas viibivad konsulid kõikide isikute riigist lahkumiseks vajalikke avaldusi üksikult läbi vaatama ning analüüsima. Isikut tõendavad dokumendid pidid olema allkirjastatud selle riigi ametniku poolt, kus oli välja antud avalduse teinud isiku pass. Samuti lasus laevakaptenitel kohustus kontrollida põgenike paberite nõuetele vastavust. Avaldusi, mis tuginesid asjaolule, et sihtriigis elavad sugulased, menetleti tunduvalt aeglasemalt ning 1937. aasta mais peatati viisade väljastamine. Sellegipoolest ei vähenenud põgenike sissevool ning hakati looma erinevaid organisatsioone. 1937. aasta juunis loodi Emilio Troise eestvedamisel spetsiaalne komisjon rassismi ja antisemiitlike vaadete vastu võitlemiseks (*National Committee of Struggle against Racism and Anti-Semitism*). Tegemist oli küllaltki vasakpoolsete vaadetega organisatsiooniga, mis tegutses Teise maailmasõja lõpuni. Samuti loodi samal perioodil August Siemseni⁶⁵ poolt DAD (saksa keeles *Das Andere Deutschland*) – komitee, mis esialgu osutas abi Saksamaalt põgenenutele. Hiljem sai sellest Lõuna-Ameerika keskne põgenikega tegelev organisatsioon, tegutsedes 1948. aastani.⁶⁶ Saksamaa saatkonna nõudmisel keeldus Argentiina politsei DADile organisatsioonile tegutsemiseks vajalikku registreerimisluba andmast. Rahastust saadi tutvusringkondadest, kultuuriühendustelt, enda liikmeskonnalt.

⁶¹ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 90.

⁶² Austria sakslase Alemanni poolt 1889. aastast avaldatud ajaleht.

⁶³ Traditsiooniline Saksa rahvusümbol, mida kanti diskreetselt reväärimärgina.

⁶⁴ R. C. Newton, lk 91.

⁶⁵ August Siemen oli õpetaja ja ajakirjanik, kes viibis 1933. aastal Šveitsis eksiilis. 1936. aastal kutsuti ja Buenos Airese Pestalozzi kooli õpetajaks.

⁶⁶ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 409–410.

DADi kaudse toetajaskonna moodustasid hinnanguliselt 5000 inimest, kes jälgisid samanimelist posti teel edastatavat ajalehte. Organisatsioon täitis kohati tööagentuuri ülesandeid, samuti mängis suurt rolli propaganda. Põgenikud, kes ei suutnud end primitiivsetest väikelinnadest välja murda, toetusid just DADi võrgustikule. Levitati infot sõja kohta, teavet publitseeriti isegi väiksemates kohalikes hispaaniakeelsetes ajalehtedes.⁶⁷ Siiski ei saanud DAD rahulikult tegutseda: Siemseni ning tema kaastöölisi ahistati politsei poolt ning nende tegevusel hoiti pidevalt silma peal. See oli märk sõjaeelsete pingete kasvamises Argentiina ühiskonnas. Konfliktid muutusid üha sagedasemaks nähtuseks: 1937. ja 1938. aastal sagesid kokkupõrked fašistide ja antifašistide vahel ning samuti suleti mitmeid juutide koole Buenos Airese keskuses ning provintssides, kahtlustatuna kommunistliku kirjanduse hoiustamises.⁶⁸

Käsilähes Argentiina keeruliste migratsioonipoliitiliste tingimustega võis 1939. aastal täheldada Saksamaa toodete suhtes boikoteerimise tugevnemist. 1938. aasta juulis püüti Prantsusmaal peetud Éviani konverentsil⁶⁹ kokku leppida kõikidele osapoolriikidele aktsepteeritavates kvootides, mis ohjeldaks üha kasvavat põgenike hulka. Argentiina ja Brasiilia delegaadid olid veendunud, et Suurbritannia ja USA üritavad probleemi lükata Ladina-Ameerika õlule ehk massilised kodutute vood liiguks just sinna, kuna ise poldud valmis neid vastu võtma. Éviani konverentsi tulemusena, vastupidiselt oodatule, muutusid Argentiina regulatsioonid immigrantide suhtes veelgi karmimaks. Kõik edasised immigrandid pidid saama maabumisloa, mida väljastas ainult Buenos Airese immigratsiooniosakond. Sealne sobivuskontroll muutus sarnaselt Euroopa saatkondadega tunduvalt karmimaks: kaaluti üksikjuhtumi kaupa iga taotleja võimalikku sobivust. Sellest tulenevalt esines olukordi, kus näiteks mitmed Saksa juudid, kes olid läbi ebasoodsate tehingute müünud kogu oma vara, maksnud natsidele oma „lennumaksu“ ja otnud vajalikud piletid, ei saanudki seetõttu Euroopast lahkuda.⁷⁰

1942.–1943. aastal tegi USA välisministeeriumi Ameerika vabariikidele spetsialiseerunud osakond uurimuse Saksamaa gruppide olukorra kohta Argentiinas. Tugevalt ülepingutatud järeldused olid lühidalt järgmised: sakslased soovivad oma majandusliku mõjuvõimu säilitada, eksisteerisid põrandaalused natside ühendused, sakslaste rahvuslikkust tõlgendati

⁶⁷ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 410.

⁶⁸ R. C. Newton, lk 411.

⁶⁹ 6.–15. juulil 1938. aastal toimus 32 riigi osavõtul (sh Argentiina, USA, Suurbritannia) Prantsusmaal Évian-les-Bains's konverents, mille eesmärgiks oli leida lahendus juudidipõgenike küsimusele. Seejuures otsiti riike, kes oleks nõus rohkem immigrante vastu võtma.

⁷⁰ R. C. Newton, lk 411.

kui natsistlikke tendentse.⁷¹ 1944. ja 1945. aastatel hakkasid rahvusvahelistes väljaannetes liikuma jutud nn Neljandast Reichist või „sakslaste taasärkamisest“. Tegemist oli teooriaga, mis tugines ja võttis omaks arusaama saksapärasest Argentiinast. USA kahtlustas, et poliitika, sõjaväe ja tööstuse liidrid, tehnikud, tunnustatud teadlased, kes n-ö söödi välja Kolmandast Reichist, evakueeriti sellel ajahetkel Argentiinasse. Need inimesed hakkasid omakorda Argentiina Vabariigi stabiilsust ja progressi õõnestama. Tagantjärele on spekuleeritud, et pigem oli tegu ameeriklaste ülepaisutatud ideedega, kujutlusvõime viljaga. Washingtoni sõnul oli sakslastel „Neljanda Reichi“ jaoks olemas täielik majanduslik baas, s.o tööstuslik, kaubanduslik, põllumajanduslik, mis neid igal sammul toetas ning võimaldas kiiresti kohaneda.⁷² Jutud natside täieliku mõjuvõimu saavutamisest leidsid laialdast kajastamist rahvusvahelises meedias, sh Lõuna-Ameerika riikides.⁷³ USA ajakirjanduses kirjeldati Argentiina presidenti kui tüüpilisi Euroopast inspireeritud Lõuna-Ameerika diktaatoreid, pookides neile külge fašistlikke tunnuseid ning viidates pressivabaduse piiramisele.⁷⁴ Ühest küljest kardeti natside infiltreerumist Argentiina ühiskonda, kes oleksid saanud mugavalt teostada luuretegevust ning õõnestada seeläbi USA-d. Teisest küljest sooviti argentiinlasi meedia kaudu mõjutada, et kujuneks teatav hirm ning vastumeelsus sakslaste suhtes. USA tõeline sõjajärgne huvi seisnes Euroopast põgenenud tehnikute, inseneride, teadlaste Lõuna-Ameerika tööstuspiirkondadesse migreerumise ärahoidmises.

USA ettepanek oli allutada kõik sakslaste ettevõtted riikliku kontrolli alla ning deporteerida sakslaste grupid rannikuäärsetelt aladelt. Mõned aastad hiljem, 1945. ja 1946. aastal, seiskas Argentiina valitsus USA välisministeeriumi survele ligikaudu 250 sakslaste omatud ettevõtet. Osadele ettevõtjatele tagastati nende varad. Seevastu mõned sakslased, kelle varad külmutati, pidid riigist lahkuma ja nende vara pandi 1958. aastal avalikule oksjonile. USA ja Suurbritannia koostasid nimekirja spioonidest ning „soovimatutest“, kuhu kuulus 900 isikut. Argentiina deporteeris ligikaudu 60 Saksa päritolu inimest. Kusjuures valdav osa nendest deporteeritutest naases tagasi juba 1940. aastate lõpus. 1945. aasta septembris sulges valitsus saksa keelt rääkivates kommuunides kõik koolid ning eraisikulised ühendused, taaskord

⁷¹ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 92-93.

⁷² R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 104.

⁷³ R. C. Newton, lk 82-83.

⁷⁴ R. Rein, lk 108.

külmutes paljude varad. Vaid mõned ettevõtjad suutsid sellest taastuda.⁷⁵ Need olid Chapultepeci akti⁷⁶ täitmise tagajärjed.

1.3 Juutide kommuun

Vaadates siinkohal Argentiina juutide populatsiooni, siis arvud on küllaltki varieeruvad: usutakse, et 1930. aastate lõpuks oli neid samuti ligikaudu veerand miljonit. Juutide kogukonna majanduslik eliit oli Lääne-Euroopa päritolu. Peamise osa nendest moodustasid siiski holokaustiohvrid, ortodokssed ja jidišikeelsed Poola juudid (*Ostjuden*) ning nende ja eelpool nimetatud juutide vahel oli suur sotsiaalne ning kultuuriline lõhe.⁷⁷ Alates aastast 1933 kuni Teise maailmasõja lõpuni sai Argentiinast kodu ligikaudu 43 000–45 000 juudile⁷⁸, kes põgenesid natsistliku võimu eest. Kõrvutades rahvastiku koguarve, siis 1931. aastal 13 miljonit, 1947. aastal 16 miljonit inimesega Argentiina võttis vastu rohkem juudid põgenike *per capita* kui ükski teine riik maailmas, v.a Palestiina. Need näitajad ei kuulnud Argentiina valitsuse plaaneeritud migratsiooninäitajate hulka. Vastupidiselt, riik hakkas paralleelselt rahvusvaheliste pingetega üha karmimalt pagulaspoliitikaga tegelema. Praktikas osutus valitsuspoliitika ebaefektiivseks, kuna riik ei suutnud hoomata, rangelt kontrollida riigipiire Tšiili, Boliivia, Paraguay, Brasiilia ja Uruguayga. Eelpool nimetatutest just Tšiili, Boliivia ja Paraguay konsulid tegid Euroopas tõhusat ja tulusat äri viisade ning lubade väljastamisega natsivõimude eest põgenejatele. Argentiinat võis pidada oma naaberriikidest tsiviliseeritumaks ning seal eksisteeris juutide kogukond, kelle poole said põgenikud pöörduda nii elukoha küsimustes kui ka majandusliku abi osas.⁷⁹

Teise maailmasõja kestel tegelesid juudid Argentiinas immigratsioonipiirangute vähendamise küsimusega. Samal ajal, kui nende Euroopa lähedasi saadeti koonduslaagritesse, võitlesid nemad Argentiina sisepoliitilise olukorraga. Nimelt, 1943. aasta septembris väljastas valitsus Buenos Aireses määruse, mille kohaselt anti kõikides koolides üksnes katoliikliku haridust.⁸⁰ Seejuures polnud juutide vastupanu eriliselt tugev, tekitades küsimuse, miks ei näidanud kogukonna liidrid üles rangemat ja karmimat suhtumist militaarrežiimi otsuste vastu. Vastus

⁷⁵ R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*, lk 81.

⁷⁶ Chapultepeci akti nägi ette Ameerika riikide vastastikuse abi osutamise, sh relvastatud jõu rakendamist riikide vastu suunatud ohu või agressiooni korral.

⁷⁷ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 398.

⁷⁸ R. G. Saidel. *Outraged Conscience: Seekers of Justice for Nazi War Criminals in America*. New York: SUNY Press 1985, lk 17.

⁷⁹ R. C. Newton, lk 395.

⁸⁰ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 89.

peitub peaausjalikult selles, et enamik liidreid olid pärit Ida- või Kesk-Euroopast, olles harjunud alalhoitud lobitöö ning tagasihoidlike soovidega valitsuselt. Samuti ei olnud tavaks avalikult protesteerida ning võimul olevaid ametnikke survestada. Arvestades Euroopas toimuvat, ei soovitud valitsuse halvakspanu osaliseks sattuda.⁸¹

Hilisem Farrelli valitsus lubas kõikide juutide lastel riigi poolt rahastatud koolides võtta osa oma religioonile omastest rituaalidest, ilma et nad saaksid selle eest karistada. 1944. aasta 30. septembril rääkis Farrell üleriigilisest argentiinlaste ühendamisest. Tema väljaütlemised andsid aimu selle aja valitsuse ideoloogiast: „Hingeline aspekt meie rahvusliku ühtsuse juures põhineb universaalsel kultuuril, kuhu me kõik kuulume kui läänemaailma liikmed. Valitsusprogrammis omavad religioossed väärtused äärmiselt kõrget kohta. Inimeste traditsioonilised väärtused, mis väljenduvad tegudes, võimaldavad riigil olla edukas.“⁸² Kõne oli mõeldud vaid kohalikule kuulajaskonnale ning viitab sellele, et Farrelli režiim oli kaugelt antikristlaste, läänevastaste kontseptsioonide vastu, mida rõhutas natsistlik ideoloogia. Samas ei väljendatud otsest ja ametlikku seisukohta antisemitismi kohta.

Argentiina meediaväljaannete kohaselt oli Saksa kommuuni hoiak juutide suhtes vastumeelne: grupi valdav osa ega ka intellektuaalid ei tahtnud neid. Saksa keelt kõnelev kollektiiv oli tugevalt politiseeritud, mis võis töötada põgenike ja eksiilide kasuks või kahjuks, sõltuvalt nende endi vaadetest. 20. sajandi arenguprotsessidest tingituna oli parempoolsetel suurem seotus maa, kaubanduse, äri- ja pangandusega. Traditsioonilised vaated domineerisid koolides, kirikutes, tervishoiuasutustest ja teistest vabatahtlikes ühendustest immigrantide kommuunides. Samuti olid head suhted parempoolsete argentiinlastega. 1930. ja 1940. aastatel panustas Saksamaa diplomaatilisse missiooni, kus luureteenistus teostas hästi rahastatud kampaania Argentiina parempoolsete kodanike ning sõjaväelaste toetuse võitmiseks.⁸³

Juutidel oli kontakt Argentiina vasakpoolsete liikumistega. Nimelt oli sakslastel oma koht ka Argentiina kommunistlikus parteis ja sotsialistlike ning kommunistlike veteranide gruppide seas. Need sakslased olid lähedaselt seotud igapäevaselt ilmuvate väljaannetega, nagu näiteks *Tageblatt*. Nad asusid ühiskonnas heal positsioonil, täites lünka juutide ja mitte juutide vahel. Sotsialistlikud klubid moodustasid koos Saksa-Juudi abistava organisatsiooniga (*Hilfsverein*)

⁸¹ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 92.

⁸² R. Pattee. *The Argentine Question: The War Stage*. The Review of Politics, Vol. 8, No. 4, 1946, lk 490.

⁸³ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 401.

grupi, mille poole said põgenikud Argentiinasse jõudes esmalt pöörduda. Suuremad juudipõgenike lained natside võimu eest saabusid 1933. aasta märtsis. Juutide esindajad pöördusid Argentiina ministrite poole „mõne tuhande“ juudi riiki lubamiseks. Selleks oli vaja aga spetsiaalset volitust, kuna Saksamaalt põgenejad olid nii kiiresti välja saadetud, et eelnevalt ei jõutud oma dokumente korda ajada: vajalikuks osutusid olemasoleva elatusallika tõendamine, täpse sihtkoha märkimine, tööleasumisluba. Kusjuures luba ei väljastatudki just ebaadekvaatsete dokumentide tõttu.⁸⁴

20. sajandi esimesel poolel olid Argentiina ülikoolid kõrgharidusega inimesi ületootnud, mistõttu professionaalsetele ja andekatele inimeste väljavaated polnud väga lootusrikkad. Varem võimaldati Euroopa haritud inimestel sooritada eksameid ka Argentiina ülikoolides, kuid 1930ndate lõpus muudeti protsess nii keeruliseks, et välismaalastel polnud põhimõtteliselt võimalik kohalikku kvalifikatsiooni saada. Tõendi või vastava tunnistuseta ei tohtinud näiteks võõramaalasest füüsikud praktiseerida asukohtades, mis polnud 20 või rohkema kilomeetri kaugusel lähimast Argentiina füüsikust. Seega pole üllatav, et suur hulk põgenikke, kes jäid linnadesse, alustasid oma karjääri ükselt-uksele kerjates ja leidsid siis igast võimalusest kinni haarates tee majandusse. Kusjuures kõige suurem juutide kommuun tegutses Buenos Aireses.⁸⁵

Pärast 1943. aastat oli märgata õitsengut, eriti nende seas, kes olid saabunud 1930ndatel: tegeleti näiteks karusnahkade, kõrgmoe, tekstiilide, sisedisaini, meelelahutusega. *Hilfsverein*'i president Alberto Klein väljendas kahetsust, et ei suudetud päästa suuremat hulka põgenikke, kuid lisas: „Need, kes Argentiinasse jõudsid, omasid kapitali, annet ning initsiatiivi. See oli loomulik valik.“⁸⁶ Mõistagi ei jäänud kõik põgenikud linnadesse, vaid neid paigutati ka maapiirkondadesse. 1939. aastal oli ligikaudu 35 000 juudiasunikku põllumajandussfääris. Saksamaa juudipõgenikega tegeles Juutide Koloniseerimise Ühendus (*Jewish Colonization Association*, JCA), kes asetas esimesed Saksamaa põgenikud väikestesse gruppidesse Villa Cresposse. 1939. aastal paigutati maapiirkondadesse 205 perekonda. JCA töö oleks olnud veelgi efektiivsem ja produktiivsem, kui valitsus poleks asunud tegevust piirama, tuginedes kaebustele, et juudid saavad parimad maatükid.⁸⁷

⁸⁴ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 402.

⁸⁵ R. Pattee. *The Argentine Question: The War Stage*. The Review of Politics, Vol. 8, No. 4, 1946, lk 490.

⁸⁶ R. C. Newton, lk 404–406.

⁸⁷ R. C. Newton, lk 404–406.

Samas, 1930. aastate üha progresseeruvama urbaniseerumisprotsessi käigus oli paratamatu põllumajanduse hääbumine, esitades väljakutse ka kohalikele põllumeestele. Vastupidavuse kontrollimiseks testis JCA põhjalikult neid inimesi, keda vastu võeti: 3-liikmelisest perekonnast saadeti üks isik varem maale elama, vaatamaks tema kohandumisvõimet. Kui kõik läks hästi, võis ta aasta jooksul oma sugulaste või lähedastega kontakteeruda ning perekonna järele kutsuda. Maapiirkondades koonduti gruppidesse, kus tagati hariduse andmine. Inimeste elujärg paranes kuni 1940. aastateni, mil suurenes natside sissevool. *Tageblatt* avaldas teate lõppevast õnnelikust perioodist – „Reich ujutab Ladina-Ameerika riigid Saksa asunikega üle“⁸⁸.

Seega Saksamaalt Argentiinasse põgenenud juutide saatus oli mõnevõrra sarnane teiste Saksa põgenikega, kuid vaid aspektides, mis ei puudutanud ideoloogilisi erisusi ning tagakiusamist. Saksa keelt kõnelevate inimeste kommuunidesse kuulus väga erinevaid sakslasi ning sageli osutasid just juutide organisatsioonid põgenikele abi. Lisaks, pärast Teist maailmasõda tegid juutide ühendused innukalt koostööd natsikurjategijate püüdjatega.

⁸⁸ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 407.

2. Rahvusvahelised suhted: USA surve

Peronistlik⁸⁹ välispoliitika 1940. ja 1950. aastate Argentiinas oli väga etteaimamatu, esitades väljakutse USA rahvusvaheliste suhete eest vastutavatele ametnikele. Seda eriti majanduse ning sõjaliste operatsioonide valdkonnas. Mainitud riikide suhted olid kasvanud ja arenenud jõudsalt alates 20. sajandi algusest, kusjuures eriliselt kiiresti pärast Esimest maailmasõda 1920ndatel ja 1930ndatel. USAst sai üks tähtsamaim majanduslik ning poliitiline tegur, mis määras Argentiina rahvusvahelise positsiooni. Samas ei kulgenud riikidevaheline koostöö takistusteta: Argentiina valitsus ei aktsepteerinud täielikult USA Pan-Ameerika poliitikat. USA kehtestas Argentiina peamistele importkaupadele ja tarbeesemetele piirangud, andes märku kaubanduslike suhete puudustest ning takistades rahumeelsete suhete jätkamist. Argentiina majanduslik võimsus tugines põllumajandusliku toodangu ekspordile Suurbritanniasse, Euroopasse. Kui 1940ndatel keskendus Argentiina impordi asemel industrialiseerimisele (mõjutused majanduskriisist ning Argentiina valitsuse kaitsepositsioonile asumine), tekkis USA huve arvestades potentsiaalne võimalus luua soodsad majanduslikud ning poliitilised suhted.⁹⁰

Teise maailmasõja puhkedes astus USA ekstravertsesse faasi⁹¹: mõju Argentiina majanduslikele ning diplomaatilistele suhetele kasvas märgatavalt tulenevalt siseriiklikust tööstuse arengust ning Suurbritannia hääbuvast globaalsest võimust. 1941. aasta juuniks, kui José María Cantilo oli tagasi astunud ning Enrique Ruiz Guiñazú sai uueks välisministriks, olid Argentiina avalik arvamus ja valitsuse poliitika muutunud USA suhtes jäigemaks ning külmemaks. Argentiina valitsus otsustas jätta laenulepingud Washingtoniga sõlmimata ning kritiseeris USA kavatsusi luua Uruguaysse sõjaväebaase. Mõned Ameerika diplomaadid tõlgendasid Argentiina karmimat positsiooni USA suhtes kui Natsi-Saksamaa pooldamist nii valitsuse kui ka ühiskondlikul tasandil. Seevastu paljud argentiinlased uskusid, et nende valitsus peaks võtma rahvusvahelisel tasandil hoiaku USAGA suhete soojendamise poole. Veel rohkem inimesi leidis, et tegelikult kogeti taolist olukorda USAGA juba Esimese maailmasõja ajal: Argentiina püüdis ebasoodsates tingimustes tegeleda võimalikult aktiivse kaubavahetusega, alludes ameeriklaste diplomaatilisele ning sõjaväelisele survele.

⁸⁹ Juan Domingo Peróni toetajad. Poliitiline liikumine, mis seisis majandusliku iseseisvuse, poliitilise suveräänsuse ja sotsiaalse võrdsuse eest.

⁹⁰ D. Carter, R. Clifton. *War and Cold War in American Foreign Policy, 1942-62*. Gordonsville: Palgrave Macmillan 2001, lk 179.

⁹¹ Ekstravertne faas tähendab aktiivset välispoliitikat. Frank Klingberg jagas oma teoses „*Cyclical Trends in American Foreign Policy Moods and Their Policy Implications*“ USA välispoliitika introvertseks ning ekstravertseks. Autor pidas 1940–1966/67 aastaid ekstravertseks.

Washington nõudis Argentiinalt Saksamaaga suhete katkestamist, kuigi tegemist oli pikaajaliste kaubanduspartneritega. Teise maailmasõtta astumisega kasvas märkimisväärselt Washingtoni tähelepanu Argentiinas elavate natside suhtes. Üha süvenev mure, et Argentiina võimud, sealhulgas militaartegelased, on natsidega tihedas kontaktis, kulmineerus ebaratsionaalsetes järeldustes.⁹²

1942. aasta keskepaigas tituleeriti president Castillo fašistiks ning Saksamaa pooldajaks. USA reaktsioon Argentiina välispoliitilisele allumatusele väljendus valulikes majanduslikes ning diplomaatilistes sanktsioonides. Eesmärgiks oli survestada Argentiinat Teises maailmasõjas liitlasriikide poolele astuma. Sisuliselt kehtestati relvade embargo, hoiti kinni krediitditehinguid, seiskusid masinate, naftatankerite saadetised Argentiinasse.⁹³ USA riigisekretäri sõnul oli ääretult oluline elimineerida igasugused finantsilised ning kaubanduslikud suhted Argentiina ja teljeriikide vahel. Selle saavutamiseks rakendati kontrollimeetmeid, peamiselt varade külmutamist. Lisaks väljendati muret Argentiina-Saksamaa äritehingute üle: peeti vajalikuks välja selgitada kahtlase tegevusega ettevõtted, pankadevahelised ülekanded. USA riigisekretäri sõnul tuli pangaülekannete puhul kehtestada rangem kontroll, mis muudaks võimalikuks varade liigutamise läbi neutraalsete Euroopa riikide.⁹⁴

Suurbritannias peeti Argentiina neutraalsust pigem liitlasriike pooldavaks. Britid üritasid leevendada Washingtoni pinget Argentiinale ning seda peamiselt kahel põhjusel. Esiteks säilis brittidel regulaarne liha, teravilja ja teiste põllumajandustoodete ning materjalide vedu. Teiseks soovisid britid vältida oluliste investeeringute ning potentsiaalse ekspordi kasvu ohtu seadmist. 1943. aasta Argentiina välisminister Segundo Storni tegevuses võis täheldada dilemmat – ei osatud võtta konkreetset välispoliitilist suunda.⁹⁵ Storni kirjutas USA riigisekretär Cordell Hullile kirja, kus palus mõista Argentiina neutraalset positsiooni ning soovis kaubanduspiirangute katkestamist. Hull keeldus vihaselt, nõudes Buenos Airesel fašistlike võimudega suhtlemise lõpetamist. Veel enam, ameeriklased hakkasid nõudma brittidelt karmimat suhtumist Argentiina vastu.⁹⁶ Washingtoni käitumine, pingestamine

⁹² D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 79.

⁹³ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 71.

⁹⁴ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1942*. The American Republics, Vol. V, lk 478-479.

⁹⁵ R. Rein, lk 71.

⁹⁶ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1943*. The American Republics, Vol. V, 511-512.

põhjustas Argentiinas USA ja Suurbritannia toetajaskonna vähenemist. Samuti avaldas see negatiivset mõju USA-Suurbritannia suhetes.

Seejuures Argentiina-USA olukord halvenes veelgi. Ameeriklased süüdistasid argentiinlasi poliitilise mässu õhutamises, arvates, et teised riigid võtavad nendest eeskujut. Ameeriklaste sõnul sai 1943. aasta Boliivia sõjaväeline riigipööre innustust Argentiinas aset leidnud sündmustest. USA õhutas teisi riike piirama kaubanduslikke suhteid Argentiinaga. Kui Argentiina hakkas Brasiilia militaarsest üleolekust häirituna hankima sõjalisi vahendeid Saksamaalt ning Hispaaniast, asuti veel karmimalt Argentiinat survestama, seekord Suurbritannia toega.⁹⁷ Peróni sõjaministriks valides keeldus USA uut valitsust tunnustamast, ning 1944. aastal kutsuti Buenos Aireses viibivad saadikud koju. USA soovitas Euroopa riikidel samamoodi käituda. Süüdistatuna natsipõgenike vastuvõtmises ning varjamises, külmutati Argentiina kullavarud. Kehtestati veel enam kaubanduspiiranguid, mis laienesid rongivarustuse ja autoosade tarnimisele.⁹⁸

1944. aasta keskpaigaks ei olnud ameeriklased oma jäika seisukohta muutnud ning suleti üks igasugustele läbirääkimistele. Sellel ajahetkel olid Argentiina-vastased sanktsioonid karmimad, kui seda olid enne sõtta astumist suhetes Saksamaa või Jaapaniga. Ameeriklased polnud nõus tegema järeleandmisi, enne kui valitsus vastab nende ootustele ja soovidele. Tundus, et USA eelistab vahetule suhtlemisele kasutada meediat: „*The Buenos Aires Daily*“, „*La Prensa*“ kui peamised väljaanded olid liitlasriikide pooldajad. Hull saatis sageli pressikonverentsidel kriitikanooli Argentiina suunas – sellest oli saamas ainuke kommunikatsioonivahend, kus kõnealust teemat käsitleti. Meediaväljaannetest võis lugeda mitmeid etteheiteid: esmalt Argentiina ei täitnud Rio de Janeiro kohustusi⁹⁹ ning ei teinud koostööd. Teiseks, kui enamik riike katkestas suhted Saksamaaga, siis Argentiina seda ei teinud. Kolmandaks, kui suhted katkestati, keeldus Argentiina valitsus välja saatmast teljeriikide agente. Viimaks jõuti juba traditsiooniks saanud natside pooldamise teemani. Iga Argentiina samm või püüdlus sai USA meedias hukkamõistu osaliseks.¹⁰⁰

Ameerika Ühendriikide välispoliitilistest dokumentidest nähtub esimene suhete leebumise võimalus, kui Argentiina valitsus andis kindla sõna, et katkestatakse diplomaatilised suhted Saksamaaga hiljemalt 1944. aasta 29. jaanuariks. Cordell Hull väitis Buenos Airese

⁹⁷ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 72.

⁹⁸ R. Rein, lk 73–74.

⁹⁹ 1942. aasta Rio de Janeiro konverentsil lepidi kokku, et katkestatakse diplomaatilised suhted teljeriikidega.

¹⁰⁰ R. Pattee. *The Argentine Question: The War Stage*. *The Review of Politics*, Vol. 8, No. 4, 1946, lk 476–477.

saatkonnale saadetud teates, et Argentiina pärast pole vaja enam muretseda ning USA lõpetas Argentiina varade külmutamise.¹⁰¹ USA küllaltki ettearvamatud seisukohad olid tingitud asjaolust, et vahemikus 1943–1947 oli ametipostil 4 erinevat riigisekretäri, 5 asesekretäri Ladina-Ameerika suhete osakonnas, 4 saadikut Argentiinas. Alles 1945. aastal, kui Argentiina kirjutas alla Chapultepeci aktile, tagas USA täieliku tunnustuse Argentiina valitsusele. Leebem aeg jäi võrdlemisi lühikeseks: Truman kehtestas uuesti sanktsioone, USA saadik Argentiinas, Spruille Braden, oli tugevalt fašistide vastane. USA hakkas veel aktiivsemalt sekkuma Argentiina sisepoliitikasse. Prioriteetseks sai natsikurjategijate tagaotsimine ning riigist väljasaatmine.¹⁰²

USA välisministeerium võttis kergekäeliselt omaks hoiaku, et argentiinlased on „sakslaste pooldajad“. Sellest tulenevalt tembeldata Perón fašistiks. Ajaloolane R. C. Newton leidis, et ameeriklaste tõlgendus natside ohust Argentiinas on jaburus, ilmselge liialdus.¹⁰³ Seevastu USA valitsus ning meedia kujundasid välja teatud laadi kinnisidee ähvardavast ohust, kasutades näidetenä just sakslaste 1930ndate lobitööd saksa keelt kõnelevates kommuunides või väideti, et vahemikus 1942–1944 oli Argentiina Saksamaa peamine luure ja salajaste sõjaväebaaside asupaik Ameerika kontinendil. Neutraliteedipoliitika ei vähendanud kuidagi USA kahtlusi. Ameeriklased viisid diplomaatilised pinged ka igapäevaelu tasandile, muutes argentiinlastel peaaegu võimatuks saada osa Ameerika kultuurist, näiteks Hollywoodist.¹⁰⁴

Spruille Braden soovis takistada Peróni valituks saamist, kuid edutult. 1945. augustis avaldati „Sinine Raamat“ (*Blue Book*) – detailne dokument, mis tugines kõikvõimalikele allikatele, sealhulgas Saksamaa dokumentidele, mis olid liitlasriikide poolt hoiule võetud; ka endiste Saksa ohvitseride ülekuulamiste protokollid. „Sinine Raamat“ sisaldas süüdistusi sõjaväelise valitsuse, eriti Peróni vastu, keda süüdistati teljeriikidega koostöötamises Teise maailmasõja ajal. Dokument kandis pealkirja „*Consultation among the American Republics with Respect to the Argentine Situation*“, aga hoolimata eksitavast nimest, ei eelnenud selle ilmunisele mingeid konsultatsioone ühegi Lõuna-Ameerika riigiga. Kusjuures kirjutus avaldati vaid inglise keeles. Osa Argentiina pressist, mis oli vaenulik Peróni vastu, hakkas „Sinise Raamatu“ sisu laialdaselt avaldama. „Sinine Raamat“ sai rohkem tähelepanu kui ükskõik mis

¹⁰¹ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1944*. The American Republics, Vol. VII, lk 232–233.

¹⁰² R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 73–74.

¹⁰³ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933–1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 403.

¹⁰⁴ D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 80.

teised sündmused pärast Teist maailmasõda. Dokumendist tõlgiti katkendeid, mis ilmusid meedias koos juhtkirjade ja kommentaaridega. Sellegipoolest ei saavutanud kõnealune kirjutis soovitud tulemust: enne valimisi avaldas Perón vastuväite „Sinine ja Valge raamat“, viidates Argentiina lipu värvidele. Ta selgitas, et argentiinlastel on võimalik valida, kas Perón või Braden – rahvuslik suveräänsus või USA poolt dikteeritud poliitika.¹⁰⁵ Sisuliselt oli „Sinise Raamatu“ näol tegemist kokkuvõttega kõikvõimalikest Argentiina sidemetest natsidega sõja ajal.¹⁰⁶ Seega võib täheldada, et ameeriklased ise mõnevõrra vastutavad Peróni suure toetajaskonna tekkimise eest: nendest valdav osa olid Ameerika-vastased, eelkõige ameeriklaste aastatepikkuse vaenulikkuse ning kiuslikkuse tõttu.

Argentiinas resideeruva saadiku poolt Ameerika ametnikele 1945. aastal saadetud kirjas tõstatati problemaatiline küsimus: kas Perón ning tema toetajad on fašistid, natside partnerid.¹⁰⁷ Väidetavalt nõustus selle seisukohaga valdav osa Argentiina ühiskonnast – valitsus teeb natsidega täielikult koostööd (on nn *hand-in-glove* suhtes). Saadik nentis: „Kui Argentiina on koht, mis võib saada kolmanda maailmasõja baasiks, siis pole ühedki Ameerika poolt kehtestatud sanktsioonid ülekohtused.“¹⁰⁸ Saadiku sõnul oli Argentiinas sel hetkel palju aktiivseid natse, keda ei saadetud riigist välja. Samuti polnud valitsus selleks ajaks täielikult likvideerinud natside juhitud ettevõtteid. Osaline kontroll nende üle saavutati. Kriitikale vaatamata tunnistati kirjas, et Argentiina asus 1945. aastal siiski muudatusi läbi viima: suleti sakslaste saatkond ning tagati ameeriklastele ligipääs sakslaste allesjäänud kirjetele. Veel enam, valdav osa Saksamaa suurfirmasid allutati valitsuse kontrollile, jagati ameeriklastele informatsiooni Saksamaa pankade kohta, teatud juhtivad agendid saadeti riigist välja, anti mõned allveelaevad üle Ameerikale, suleti teljeriikidest pärit isikute koolid, kõrvaldati valitsustegevusest natsionaalsotsialistlikku taustaga kurikuulsamaid inimesi.¹⁰⁹ Seega USA silmis oli progress 1941.–1942. aastatega võrreldes märkimisväärne.

Kusjuures 1941. aasta Suurbritannia saatkonna küsitlusest ilmnes, et argentiinlastel polnud laiahaardelist vastumeelsust ameeriklaste suhtes. Piirangud ei vähendanud argentiinlaste huvi Ameerika tarbekaupade ning filmi-, muusika-, ja meediastaaride vastu.¹¹⁰ Järelikult vimma

¹⁰⁵ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 74–75.

¹⁰⁶ D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 86.

¹⁰⁷ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945*. The American Republics, Vol. IX, lk 423.

¹⁰⁸ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid, 1945, lk 428–429.

¹⁰⁹ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid, 1945, lk 428–429.

¹¹⁰ D. M. K. Sheinin, lk 88.

polnud, kuigi ettekujutus ameeriklastest oli kui pahatahtlikest, kes pidevalt takistasid ning blokeerisid Argentiina arengut rahvusvahelises kaubanduses.¹¹¹ Argentiinlaste meelest seisnes peamine küsimus lihaturgudes, mis määras ka bilateraalsed suhted Ameerikaga. Mitmed argentiinlased vihjasid, et nende kaaskodanikud pidasid „jänkide imperlialismi“ ohtlikuks jõuks terves hemisfääris. USA välisministeeriumi jaoks ei omanud see mingit tähendust, sest osaliselt seisnes Argentiina-Ameerika pingete taga ka ameeriklaste sisepoliitilised pinged Cordell Hulli ning USA-Argentiina poliitika eest vastutava Sumner Wellesi vahel.¹¹²

2.1 Argentiina neutraliteedipoliitika

Argentiina neutraliteedipoliitika tulenes traditsioonilistest majanduslikest ning kultuurilistest sidemetest Euroopaga. Samuti avaldasid mõju USA hegemooniapüüdlused Ameerika kontinendil, mille vastumeelsus väljendus mitmesugustel Pan-Ameerika konverentsidel. Hõõrdumisi võis märgata ka Buenos Airese ja Washingtoni kaubanduslikes suhetes või piirangutes, erinevalt üksteist soodustavastes Suurbritannia ja Argentiina kokkulepetest. USA sulges pikaks ajaks oma ukseid teravilja ja liha impordile, mis moodustas Lõuna-Ameerika peamise sissetuleku. See oli pikaajalise lobitöö tulemus: farmerid ning karjakasvatajaid avaldasid survet maisi, liha, teiste toidukaupade impordi piiramiseks. Samal ajal mõlkus argentiinlaste meeles neutraliteet Esimeses maailmasõjas, rõhudes pigem positiivsetele aspektidele, nagu majanduslik areng.¹¹³

Argentiina sõltuvus väliskapitalist ning tööstusinvesteeringutest ei jäänud teistele riikidele märkamatuks. Riik kujundas oma õigussüsteemi selliselt, et välisinvestoritel ning ettevõtjatel oleks lihtsam äri teha. Reformiti seadusandlust, muutes riiki ligitõmbavamaks. Enne Teist maailmasõda oli plaanis pikaajaliste laenude võimaldamine nendele tööstustele, millel polnud tagatiseks hüpoteeki ning üksiksikust ettevõtjatele. Siiski ei õnnestunud riiklikul pangasüsteemil tööstuse soodustamise ülesanne. Saatuslikuks sai reformide läbiviimise aeglane tempo, mistõttu investorid leidsid alternatiivseid laene välisriikide pankadest. Initsiatiiv krediidisüsteemi liberaliseerimiseks ei tulnud ainult Argentiina valitsuselt – survet avaldati ka väljapoolt.¹¹⁴ Concordancia valitsused manipuleerisid valuutavahetusega,

¹¹¹ D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 89.

¹¹² D. M. K. Sheinin, lk 80.

¹¹³ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 68.

¹¹⁴ D. J. Guy. *College Dependency, the Credit Market, and Argentine Industrialization, 1860-1940*. *The Business History Review*, Vol. 58, No. 4, 1984, lk 556.

kehtestasid spetsiifilised tariifid, mis pidid aitama kohalikku turgu. Kehtestati uusi norme äriühingute reguleerimiseks ning pankroti väljakuulutamiseks – enne majanduskriisi oli need võimalikud piiratud viisidel. Kusjuures oma mõju avaldasid samuti immigrantide poolt rahastatud riskantsed ettevõtted, mis tegid koostööd kohalikega.¹¹⁵

Argentiinlased arvasid, et igasugused suhted liitlasriikidega peaks kulmineeruma eksporti võimaldavates lepingutes. Seetõttu, kui peaaegu kogu maailm oli omavahel konfliktis, osutus populaarseks just eksporti soosiv neutraliteet. Samas polnud kõik argentiinlased liitlasriikide suhtes entusiastlikud. Siinkohal tõusid esile Argentiinas eksisteerinud teljeriike toetavad vähemusgrupid, kes mõjutasid sealset kohalikku haritlaskonda ning poliitilist keskkonda.¹¹⁶ Rahvusliku suuna esindajad polnud rahul Suurbritannia liigse majandusliku mõjuga. Mitmed tugevalt konservatiivsed ühendused tervitasid natside ning fašistide püüdlusi Euroopas. Sõjaväeringkondades vaadati soosivalt Reichi sõjalise efektiivsuse poole.¹¹⁷ Saksamaa saatkond Buenos Aireses pingutas selle nimel, et saavutada argentiinlaste seas tugev baas: saksa keelt rääkivat kommuuni üritati nn oma usku pöörata ja kulutati suuri summasid altkäemaksudele poliitikas ja meedias. Teise maailmasõja puhkedes kuulutasid kõik Ameerika riigid neutraalsuse. Pärast Ortize surma üritasid argentiinlased luua tugevamaid sidemeid USA poliitikutega, kuid viimased kahtlesid siiski argentiinlaste usaldusväärsuses, tegelikes neutraalsuse põhjustes, pidades neid kollaboratsioonistideks.¹¹⁸

Seejuures püüdis Saksamaa valitsus Argentiina valitsusega tugevamaid suhteid luua, mistõttu neutraalsuse kuulutamist võib võtta kui teenet nii liitlas- kui teljeriikidele. Kui uudised Saksamaa rünnakust Poola vastu jõudsid Buenos Airesesse, siis välisminister Jose Cantilo esimeseks sammuks oli kutsuda kokku Ameerika diplomaatilise korpuse liikmed, et mõelda välja nende reaktsioon. Kõige meelepärasem tundus täielikult erapooletuks jäämine ja konfliktidest kõrvale hoidumine. Seega, pärast Inglismaa ja Prantsusmaa sõtta astumist Ortize poolt välja kuulutatud neutraalseks jäämine ei tulnud tegelikult kellelegi üllatusena. Samm oli kooskõlas traditsioonilise poliitikaga ning esindas samuti ühehäälselt liitlaste pooldajate huve.¹¹⁹ Järelikult, vahetult enne sõda ning sõja algul levis Argentiina välispoliitikas pigem Reichi ning tema agressiivse poliitika vastane hoiak. 1938. aasta Lima konverentsil väljendas

¹¹⁵ D. J. Guy. *College Dependency, the Credit Market, and Argentine Industrialization, 1860-1940*. The Business History Review, Vol. 58, No. 4, 1984, lk 556, lk 558.

¹¹⁶ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 69.

¹¹⁷ S. E. Hilton. *Argentine Neutrality, September, 1939 June, 1940: A Re-Examination*. The Americas, Vol. 22, No. 3, 1966, lk 230–231.

¹¹⁸ R. Rein, lk 69.

¹¹⁹ S. E. Hilton, lk 227–228.

Cantilo natside saabumise, vaikselt hemisfääri sisenemise suhtes vastumeelsust. Tema sõnul oli Argentiina valmis täielikult poliitilise fanatismi ning fetišmi vastu võitlemiseks koostööd tegema. 1939. aasta maikuus väljastas Argentiina valitsus määruse, mille eesmärk oli takistada teljeriikide agentide ning pooldajate tegevust. Määrusega keelustati kõikides välisriikide ühendustes eriliste vormide, sümbolite kasutamine; samuti nõuti, et kõik ühenduste nimed ning nende statuudid oleks kirjutatud hispaania keeles ning rahalise abi vastuvõtmine välisriigist oli keelatud.¹²⁰ Paralleelselt jätkusid arutelud natside infiltreerumise üle. Berliini ja Rooma saadikud Argentiinas täheldasid eelpool kirjeldatud olukorrale teistsugust kliimat: suur hulk argentiinlasi soovis jääda neutraalseks, kuid jätkata samal ajal kaubandussuhteid Saksamaaga – esikohal on Argentiina enda majanduslikud huvid.¹²¹

USA riigisekretär Cordell Hull andis Argentiinale mõista, et USA plaaniks on kindlustada domineerimine seelses hemisfääris. Justiitsminister Saavedra Lamas laitis need mõtted kohe maha, mistõttu Argentiinat hakati nägema kui vaenulikku jõudu, kes ei taha USAGA koostööd teha.¹²² Taolised kahtlused tuli Argentiinale halval ajal: 1938. aasta veebruaris seisti silmitsi järjestikku poliitiliste ja majanduslike kriisidega. Seepärast, pärast 1938. aastat, kui poliitilise opositsiooni ning koalitsiooni suhted teravnesid, ühiskondlik lõhe süvenes, tõusis üha enam päevakorrale küsimus, kas valitsus peaks pöörduma Suurbritannia või Saksamaa poole. Radikaalid väljendasid avalikult oma soosingut Suurbritannia suhtes, mistõttu Saksamaa pooldajad, eriti sõjaväega seotud inimesed, püüdsid õõnestada Ortize valitsust.¹²³

Vahetult pärast Teise maailmasõja algust korraldati USA ja Lõuna-Ameerika välisministrite koosolek Panamas, kus Argentiina toetas USA ideed 300 miili pikkusest neutraaltsoonist hemisfääri ümber. 1939. aasta lõpus testiti neutraaltsooni ning Argentiina soovis keelustada vaenulike laevada sisenemist Ladina-Ameerika vetesse. Argentiina kaubanduspositsioon oli USASSE eksportimise arvelt 1940. aastaks paranenud 58% võrra.¹²⁴ Selle ajaseisuga importis Argentiina 40% oma kütuseallikatest, eelkõige Suurbritannia, Saksamaa ja Poola kivisütt. Sõjasituatsioonis vähendas Saksamaa oluliselt kivisöe eksporti ning USA, boikoteerides Argentiinat, toetas kütusevarudega liitlasriike. See viis Argentiina omakorda energiakriisi:

¹²⁰ S. E. Hilton. *Argentine Neutrality, September, 1939 June, 1940: A Re-Examination*. The Americas, Vol. 22, No. 3, 1966, lk 230–231.

¹²¹ S. E. Hilton, lk 228–229.

¹²² D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 72.

¹²³ D. M. K. Sheinin, lk 73.

¹²⁴ D. M. K. Sheinin, lk 74–75.

otsiti meeleheitlikult alternatiive, jõudes lõpuks puidu ja maisini.¹²⁵ Ainuke päästevõimalus tundus USA-lt laenu küsimine. Ameeriklaste mõjutamiseks väideti, et kui Ameerika neile vastu tuleb, siis avaldab see kindlasti positiivset mõju argentiinlastele, kes olid häiritud mõjukast natside-fašistide vastasest propagandast. Argentiina poliitikud sõnasid, et pooldavad igal juhul Ameerikat Saksamaale. Washingtonil oli nüüd kaks võimalust: kas tagada Ladina-Ameerika riikidele efektiivne majanduslik abi ning tõrjuda sellega Saksamaa kõrvale või vaadata, kuidas Saksamaa võidab Argentiina soosingu. Kusjuures, tegelikult tõdes välisminister Cantilo juba 1940ndate alguses, et neutraalsus on ameeriklaste jaoks liiga nõrk seisukoht.¹²⁶

Irooniline oli asjaolu, et Argentiina neutraliteedipoliitika sattus kahtluse alla ka Saksamaal – riiki süüdistati liitlasriikide pooldamises. Pärast Ortize surma ning USA-meelse välisministri José María Cantilo asendamist konservatiivse Hispaania-meelse Enrique Ruiz Guiñazuga, suurenesid kahtlused ja hõõrdumised veelgi. Enne Teise maailmasõja puhkemist oli Argentiina keeldunud Pan-Ameerika kaitsepoliitikaga liitumisest. Argentiina jaoks tähendas see kõrvaltvaataja rolli: 1941. aastal hakkas USA laenu- ja rendiseaduse (*Lend Lease Act*) alusel teostama tasuta relvatarneid ka Ladina-Ameerika riikidesse. Mõistagi ei tehtud Argentiinasse ühtegi tarnet, mis tekitas Buenos Aireses ärevust. Argentiina ja USA pingete üks haripunkte saabus 1941. aasta detsembris, mil pärast jaapanlaste rünnakut Pearl Harbouris, astus USA sõtta. Sellest hetkest alates ootas Washington kõikide Ameerika mandri riikide solidaarsust ning tuge. Eesmärgiks polnud, et kõik Ladina-Ameerika riigid peaks sõtta astuma, vaid pigem diplomaatilistes suhetes teljeriikide vastu range hoiaku võtmine. Argentiina soovis endiselt neutraalseks jääda, väljendades oma hoiakut ka 1942. aastal Rio de Janeiros toimunud välisministrite koosolekul. Pärast konverentsi olid Argentiina ja Tšiili ainsad, kes ei katkestanud sidemeid teljeriikidega. Siiski 1943. aastal loobus ka Tšiili oma neutraliteedipoliitikast ning Argentiina jäi kangekaelselt üksi.¹²⁷

2.2 Sakslaste vastuvõtmine

Käesoleva töö esimene peatükk kirjeldas, kuidas Weimari vabariik tegi Ladina-Ameerika riikides pidevat propagandat ning lobitööd sealsetes Saksa kommuunides. Majanduslik

¹²⁵ R. G. Heras. *World War II and the Frustrated Nationalization of the Argentine British-Owned Railways, 1939-1943*. Journal of Latin American Studies, Vol. 17, No. 1, 1985, lk 136.

¹²⁶ D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006, lk 74–75.

¹²⁷ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 70.

koostöö soosis tugevaid ning püsivaid sidemeid. Seejuures tuleb juhtida tähelepanu, et sarnaselt Saksa intellektuaalidele, külastasid Argentiina haritlased Saksamaad. Rääkides Ladina-Ameerika germaniseerumisest, võis märgata argentiinlaste üha kasvavat huvi sakslaste mõttemaailma suhtes.¹²⁸ Prominentsete Ladina-Ameerika intellektuaalide hulgas, kes veetsid üle nelja kuu Weimari Saksamaal, oli näiteks filosoof Carlos Astrada, kellest hiljem sai peronist. Hariduslik eliit kasutas Saksamaale minemiseks erinevaid võrgustikke ning tutvuseid, mitmed neist asusid õppima kuulsate professorite juhendamise all. Isikud jäid vanusesse 24–34 ning siin polnud seost *Kulturabteilung*’i tegevusega ega abiga.¹²⁹

Hinnates Saksamaa kultuuripoliitikat Ladina-Ameerikas, jääb mulje, et eesmärgid ja ootused ületasid *Kulturabteilung*’i võimalusi. 1928. aastal loodi Argentiinasse Saksamaa ettevõtteid ning spetsiaalne relvamüügi ja –vahendamisega tegelev organisatsioon.¹³⁰ Samas leiti, et sakslaste traditsiooniliste ja kultuuriliste väärtuste juurutamine vajab rohkem tähelepanu. Sageli osutus propaganda liiga rahvuslikuks, tõrjudes eemale valdava osa kuulajaskonnast. 1930ndatel, kui Saksamaa pöördus tagasi militaristlike vaadete poole, jäi *Kulturabteilung*’i rahastus peaaegu et olematuks. Järgnevatel aastatel Saksamaa ja Ladina-Ameerika vaheliste kultuuriliste suhete tugevdamiseks loodud institutsioonid, nagu IAI ja Bolivar-Humboldt Foundation, kannatasid oma esimestel tegutsemisaastatel finantspuuduses. Samuti läbisid nimetatud organisatsioonid 1930. aastate teisel poolel natsifitseerimise.¹³¹

Saksa keelt kõneleva kommuuniga seondub kaks peamist aspekti: üks, mis töötas põgenike ning eksiilide kahjuks ning teine, mis töötas nende kasuks. Esmalt oli Saksamaa ettevõtjatele ja poliitikutele oluline Argentiina neutraliteedipoliitika mõlemas maailmasõjas. Sõjaaastatel liikus Saksamaa kapital Argentiina turul tõusvas joones ning 1920. aastatel suurendati investeeringud farmaatsia, metalli, elektri ning rasketööstusesse. Ambitsioonid 1930. aastatel küündisid täieliku mereväe rahastamise soovideni. Argentiina suurettevõtted ei tunnistanud otseselt natsionaalsotsialistliku ideoloogia järgimist, kuid sageli väljendus see tegudes: juutidest ja poliitilistest dissidentidest teadlased, mänedžerid, tehnikud, olid välistatud tööle

¹²⁸ M. Goebel. *Decentring the German Spirit: The Weimar Republic's Cultural Relations with Latin America*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 44, No. 2, 2009, lk 224.

¹²⁹ M. Goebel, lk 239.

¹³⁰ F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. *Albuquerque: University of New Mexico Press* 2011, lk 470.

¹³¹ M. Goebel, lk 243–244.

võtmisel. Firmaomanikud olid vaikumisi kokku leppinud, et selliste kategooriate alustel ei tohtinud tööjõudu palgata, kuigi see oli Argentiinas seadusevastane.¹³²

Ameeriklased tahtsid täielikku ülevaadet Lõuna-Ameerikasse põgenenud isikute osas. Kuna Argentiina ja Saksamaa olid tihedates kaubanduslikes suhtes ning Argentiinas paiknes Ladina-Ameerika suuruselt teine etniliste sakslaste grupp, siis peeti seda sakslaste peamiseks sihtriigiks. Seetõttu pöördus USA Teise maailmasõja puhkedes Suurbritannia poole, et koos kokku koguda teavet prognoositava migratsioonisvoo kohta. Paluti raporteerida hetkel eksisteerinud põgenike olukorra kohta ning jagada seisukohti põgenike paigutamisel. Infot sooviti järgmiste näitajate kohta: individuaalne või massiline põgenemine; immigratsiooni finantsküsimused; valitsuse osavõtt-koostöö; vabatahtlik või sunniviisiline emigratsioon. Viimane tähendab emigreerumist poliitiliste, sotsiaalsete või majanduslike põhjuste tõttu.¹³³

USA valitsus koostas 1941–1945 „blokeeritud rahvuste“ nimekirja, reastades ligikaudu 400 ettevõtet, millel oli Saksa nimi või mis olid kas osaliselt või täielikult finantseeritud Saksamaa poolt. Nendest 200–250 asusid Argentiinas, tegeledes põllumajanduse, laevanduse, aktsiate, metsanduse, petrooleumi, panganduse, kindlustusäri, metallitööstuse, müügi, tekstiili, kemikaalide ja mitme muu valdkonnaga. Sellest võis täheldada, jättes kõrvale raudtee (Suurbritannia) ning lihatööstuse, kuidas ülejäänud valdkondadesse olid sakslased edukalt sisse sulandunud.¹³⁴ Taoliste faktide ajendil leidsid ameeriklased kinnitust, et argentiinlased tegid sõja ajal sakslastega aktiivset koostööd.

Argentiina oli viimane, kes külmutas 27. jaanuaril 1944. aastal finantsilised ning kaubanduslikud suhted teljeriikide ning piirkondadega, mille üle nad kontrolli omasid. Neutraalsus ja ilmselge sümpaatia natsi-Saksamaa, Itaalia fašismi, Hispaania vastu võimaldas Kolmandal Reichil säilitada teatav tugi piirkonnas, kus kõik teised pöörasid selja. Suurim Saksamaa agentide ekspluateerimine toimus 1940. aastal: riiki sisenes ligikaudu 20% ohvitseridest ja tehnikutest, kes viibisid Saksamaa sõjalaevadel. Vastukaaluks smugeldati samal ajal Saksamaale mineraalne ning väärtuslikku toitu.¹³⁵ USA ja teised liitlasriigid allutasid 1942. aastal kõik teljeriikidest pärit isikute poolt tehtud kaubanduslikud äritehingud range kontrolli alla. Sisuliselt oli sakslastel võimatu midagi väljaspool Argentiinat teha.

¹³² R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 398.

¹³³ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1939. General, the British Commonwealth and Europe*, Vol. II, lk 141-142.

¹³⁴ J. F. Rippy. *German Investments in Argentina*. The Journal of Business of the University of Chicago, Vol. 21, No. 1, 1948, lk 53.

¹³⁵ I. Klich. *Towards an Arab-Latin American Bloc? The Genesis of Argentine-Middle East Relations: Jordan, 1945-54*. Middle Eastern Studies, Vol. 31, No. 3, 199, lk 565.

Edaspidi muutus Argentiina ja Euroopa vaheline suhtlus äärmiselt keeruliseks.¹³⁶ Argentiina toetas Euroopa riike toiduabiga, kuid läbi Londoni, mitte läbi UNRRA (ÜRO Abistamis- ja Taastamisadministratsioon, *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*).¹³⁷ Eelnevast võib järeldada, et Argentiina võimaldas läbi kaubanduslike ja majanduslike suhete sakslastel riiki siseneda ning säilitas nendega kontakti hetkedel, mil teised olid kokku leppinud suhete katkestamises.

Arutleti ka selle üle, kas Argentiinas on tekkimas nn uus rass. Ükski riigijuht ei saanud ette ennustada maailmas toimuvaid sündmusi: maailmasõjad, Euroopas aset leidvad julmused, mis põhjustasid uute inimeste sissevoo. Massilise migratsiooni üle muret tundes hakati pooldama valikulist migratsiooni. Asuti diskuteerima, millised on aktsepteeritavad kriteeriumid, eriti natsismi puhult. Arvamused varieerusid täielikust rassilisest eraldamisest, kultuurilise assimileerumise ning teatud oskustele keskendumiseni. Äärmuslike vaadete esindajad ütlesid 1946. aastal välja, et „nahavärviga immigrandid ei tohiks riiki siseneda, eriti tumedanahalised Aafrikast ning asiaadid kollaste rassist“. Kusjuures migratsioonipoliitikaks kokku kutsustud komiteesse kuulusid ka kõrgelt hinnatud sõjaväehvitserid ning Riikliku Etnilise Instituudi (*Instituto Étnico Nacional*, IEN) direktor Santiago Peralta Ramos. Peróni valitsus määras IENi ülesandeks nn tõeliste argentiinlaste karakteri iseloomustamise ning samuti „parima“ sõjajärgse immigrandi kirjeldamise. Komitee leidis, et Argentiina peaks takistama sellisest etnilisest grupist pärinevaid inimesi, kellel on probleeme kohaldumise ning assimileerumisega: nagu näiteks inglased ja eriti juudid.¹³⁸

¹³⁶R. Pattee. *The Argentine Question: The War Stage*. The Review of Politics, Vol. 8, No. 4, 1946, lk 484.

¹³⁷R. Pattee, lk 485–487.

¹³⁸D. Cook-Martin. *Scramble for Citizens: Dual Nationality and State Competition for Immigrants*. Palo Alto: Stanford University Press 2013, lk 77.

3. Põgenemisteed ning jurisdiktsiooni küsimus

Juba 1944. aastatel hakkasid ringlema jutud Lõuna-Ameerikasse põgenevate natsiliidrite kohta. Suuresti tänu meediale ning USA üha kasvavale huvile asuti asja uurima, kuid esialgu ei suutnud FBI siiski olukorda faktiliselt tõestada.¹³⁹ Kahtluste aluseks oli 1945. aastal laialdaselt levinud arvamus, et Argentiinat ja Saksamaad ühendavad militaarsed ja autoritaarsed huvid. Tõestuseks loetleti Saksamaal sõjaväelist koolitust ning treeningut saanud isikute nimesid, sealhulgas Argentiina president José Félix Uribur.¹⁴⁰ Natsidele jälile jõudmiseks oli kõigepealt vajalik välja uurida, kust ning kuhu kulges nende põgenemisteed. Esitati mitmesuguseid teooriad, tõstes esile paar võtmeisikut.

Esimene nendest oli Austria piiskop Alois Hudal, kes väidetavalt oli tulihingeline Hitleri toetaja ning soovis kasutada fašistide kampaaniat kommunistide vastu – selle sammuga polnud rahul paavst ega USA nn partnerid, kes eelistasid pigem tasakaalukat kommunistide vaoshoidmist. Hudal lõi spetsiaalse grupi, mille ametlik, väljakuulutatud eesmärk oli aidata Austria põgenikke ning liitlasriike, kuid tegelikult osutati abi hulgaliselt sakslastele, sealhulgas natsidele. Hoolimata kõnealuse organisatsiooni tegelikust väljundist, saadi toetust Ameerika vägedelt ning rahastust Vatikanist. Organisatsioon pidi abistama natside ohvreid, kuid seevastu aidati sõjakurjategijaid, kellele sageli laienesid põgenemisel teatud privileegid. Kusjuures siiaamaani pole tõestatud, kas Vatikan teadis, et Hudal investeeris tegelikult nende raha natsidele.¹⁴¹

Kriitika osaliseks sai ka 1939.–1958. aastatel paavstiks olnud Pius XII. Heideti ette tema internatsionalistlikke vaateid, ebavajalikke muutuseid kiriku struktuuris. Teda süüdistati diktaatorlike režiimide, nagu Franco Hispaanias ning Trujillo Dominikaani Vabariigis, toetamises. Liberaalid olid šokeeritud paavsti väidetavast seosest põgenemisteedega (*ratlines*). Samuti ei võtnud paavst karmikäelist seisukohta juutide tagakiusamise osas. Sellest tulenevalt ei hinnanud konservatiivid ega liberaalid paavsti kuulutatud neutraalset hoiakut Teises maailmasõjas. Paavsti tegevuses, väljaütlemistes puudus objektiivsus, mistõttu jäi ruumi teda natsikurjategijatega koostöö tegemises kahtlustada.¹⁴² Katoliku kirik eitas oma

¹³⁹ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 415.

¹⁴⁰ M. Goebel. *Decentring the German Spirit: The Weimar Republic's Cultural Relations with Latin America*. Journal of Contemporary History, Vol. 44, No. 2, 2009, lk 238-239.

¹⁴¹ F. J. Coppa. *Policies and Politics of Pope Pius XII: Between Diplomacy and Morality*. New York: Peter Lang 2011, lk 157.

¹⁴² F. J. Coppa, lk 175–176.

seost natside põgenemise abistamisega, kuid nende vastu räägivad nii mõnedki natside hilisemad tunnistused. Nimelt, natsikurjategija Erich Priebke on isegi tänanud katoliku kirikut Argentiinasse põgenemisel abistamise eest, kuhu ta jõudis 1948. aastal Punase Risti passi ning uue nime all.¹⁴³ Kõige kurikuulsam *ratline*, mida kasutasid mitmed natsikurjategijad, nagu näiteks Adolf Eichmann, Klaus Barbie ja sajad teised, oli „Vatikani tee“. See kulges kloostrite võrgustikuna, alustades Baierimaalt, liikudes seejärel läbi Austria, Bozeni, Merani Genovasse, Roomasse ja Napolisse.¹⁴⁴ Lisaks Itaaliale kulges paralleelselt teine põgenemisteedkond läbi Hispaania.¹⁴⁵ Hinnanguliselt 7500 natsi leidsid põgenemiskoha Argentiinas, suurem osa nendest resideerus Rio Negro provintsi Bariloche linnas.¹⁴⁶

Seega viitavad põgenemisteed, et Argentiina oli üks peamisi sihtkohti, kuhu 1945–1949. aastate Nürnbergi protsessi või kohtumõistmise eest põgeneti. Arvatakse, et sajad või isegi tuhanded sõjakurjategijaid põgenesid Argentiinasse eelkõige Juan Peróni poolt kehtestatud lihtsate immigratsiooni protseduuride ja leebe administratiivkorra tõttu. Seejuures tuleb rõhutada, et Juan Perón polnud ainus, kes eiras natside kriminaalset tausta: külma sõja puhkedes meelitasid nii USA, Suurbritannia kui ka Nõukogude Liit natsidest teadlasi oma territooriumile. Pärast 6. juuni 1944. aasta Normandia dessanti, kui USA, Kanada, Suurbritannia ja teiste liitlasriikide väed maabusid Saksamaa poolt okupeeritud Prantsusmaa põhjaosas, teadvustasid natside liidrid oma eelseisvat lüüasaamist. Sellest tulenevalt moodustasid nad nii enda kui ka oma Teise maailmasõja ajal kokku kogutud varade päästmiseks organisatsiooni nimega ODESSA (*Organization Der Ehemaligen SS-Angehorigen*, Endiste SS-i Liikemete Organisatsioon), mille eesmärgiks oli aidata ainult SS-i liikmeid, kelleks olid Hitleri isiklikud kaitsjad ning natside partei eliit. Teise maailmasõja lõpuks oli SS-l hinnanguliselt 600 000 liiget.¹⁴⁷

Vastus küsimusele, miks valis ODESSA peamiseks põgenemise sihtkohaks siiski Lõuna-Ameerika, peitub 19. sajandi keskpaigas: sakslasid hakkasid juba siis immigreruma Argentiinasse, Brasiiliasse, Tšiili ja Paraguaysse. Seega oli 20. sajandil põgenikel võimalus integreeruda olemasolevatesse kommuunidesse, tekitamata liialt kahtlust. Teine oluline aspekt peitub eelnevalt mainitud Saksamaa ja Argentiina kauaaegsetes majanduslikes ning

¹⁴³ *Public Prosecutor v. Karl Hass and Erich Priebke*. 16.11.1998.

¹⁴⁴ A. Portelli. *Order Has Been Carried Out: History, Memory, and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*. Gordonsville: Palgrave Macmillan 2003, lk 268.

¹⁴⁵ F. J. Coppa. *Policies and Politics of Pope Pius XII: Between Diplomacy and Morality*. New York: Peter Lang 2011, lk 157.

¹⁴⁶ A. Portelli, lk 268.

¹⁴⁷ R. G. Sidel. *Outraged Conscience: Seekers of Justice for Nazi War Criminals in America*. New York: SUNY Press 1985, lk 97.

poliitilistes suhetes. Teise maailmasõja ajal kuulutas Argentiina end neutraalseks, kuid jätkas sellegipoolest kaubavahetust Saksamaa, Hispaania ja Itaaliaga. Veel enam, väidetavalt müüs Argentiina president Juan Peron 10 000 tühja Argentiina passi ODESSA-le, mille tõestuseks olid mitmed võltsidentiteediga Argentiinasse saabunud natsid.¹⁴⁸

Eelnevast tulenevalt võib jääda mulje, et Argentiina oli natsidele turvaline ning lihtne põgenemispaik. Juan Peróni valitsemisajal võimaldati natsidel laialdaselt tegutseda: natsid organiseerisid Argentiina sõjaväge, olid eksperdid industrialiseerimise protsessi arendamise juures, nende raha lisas likviidsust Argentiina pankadele.¹⁴⁹ Samas leiab ajaloo professor Raanan Rein, et olukorda tuleks analüüsida neljast aspektist. Esiteks tuleks esile tõsta asjaolu, et 1930. aastate lõpus ning 1940. aastate alguses tegutses Argentiina nagu mitmed teised riigid, julgustades Saksamaal õppinud ning 1945. aastani töötanud teadlaste, tehnikute, sõjaekspertide sissevoolu. Peamiseks põhjuseks vajalike oskuste olemasolu, et viia edasi Argentiina industrialiseerimise ning moderniseerimise programmi. Analüüsides seda aspekti, võib märgata ideoloogilise vaadete asemel Juan Peróni praktilist kaalutlust. Kuigi president tunnistas oma väljaütlemistes, et Argentiina Vabariik poleks saanud teha paremat tehingut – nemad maksid vaid sakslaste lennupiletite eest, aga sakslased investeerisid miljoneid nende koolitusse. Teadlaste värbamiseks loodi Euroopasse spetsiaalsed kontorid ning Saksa spetsialistid integreerusid kiiresti Argentiina sõjatööstusesse, nagu näiteks teostas Saksamaal kõrgelt hinnatud piloot Hans Ulrich Rudel uuendatud sõjatööstuses testilende.¹⁵⁰ Samuti suunduti akadeemilistesse institutsioonidesse ning 1950. aastatel oli 1/3 Põhja-Argentiina suurima ülikooli, Tucumani Ülikooli (Universidad Nacional de Tucumán), töötajaskonnast Saksa päritolu.¹⁵¹

Teine aspekt, mida tuleb esile tõsta, on arusaam Argentiina valitsuse poolt immigrantidele lubade väljastamise kohta. Kuigi viisade jagamine oli Argentiina valitsuse otsustada, tegelesid sellega igapäevaselt konsulid, teised ametnikud. Nemad langetasid sageli otsuseid lähtudes isiklikest veendumustest või nõustusid lihtsalt altkäemaksuga. Näiteks, Teise maailmasõja lõppedes asus Argentiina konsul Barcelonas Saksamaa agentidele passe müüma. Kolmandaks, mitmed Argentiinasse kolinud sakslased kasutasid riiki sisenemiseks valeidentiteeti ning võltsitud dokumente, mis väljastati neile Euroopa kirikuametnike või pooljuhuslikult

¹⁴⁸ R. G. Sidel. *Outraged Conscience: Seekers of Justice for Nazi War Criminals in America*. New York: SUNY Press 1985, lk 97.

¹⁴⁹ R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 76.

¹⁵⁰ R. Rein, lk 78.

¹⁵¹ R. Rein, lk 76-77.

Rahvusvahelise Punase Risti poolt. Viimaks tuleks rõhutada, et isegi 19. sajandil eelistasid Argentiina võimud Põhja-Euroopast tulnud immigrante, lootes, et nad toovad positiivse muudatuse sealsesse ühiskonda. Sellest vaatepunktist lähtudes võib öelda, et Argentiina immigratsioonipoliitika oli 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses küllaltki järjepidev.¹⁵² Seega saab järeldada, et sakslaste põgenemisel olid teatud ajaloolised soodumused, kaasa aitas tugev ning pikaajaline eeltöö ning migratsioonipoliitika, mida mõjutas rahvusvaheline olukord.

3.1 Kohtumõistmine

President Roosevelti korraldusel loodi 1940. aastal FBI töötajatest eriluureteenistus (*Special Intelligence Service*, SIS). Ameeriklased pidasid seda vajalikuks ettevõtmiseks, kuna luureteenistuse andmetel resideerus Brasiilias ja Argentiinas rohkem kui pool miljonit Saksa emigranti¹⁵³, kellest paljud olid Kolmanda Reichi toetajad. Roosevelt tunnetas Saksamaa-poolset ohtu, soovides juba eelnevalt aset leidnud luuretegevust Latiina-Ameerikas tugevdada veelgi. Eesmärk oli kaitsta riiki Hitleri ning teljeriikide spioonide ja luuretegevuse eest. Järgneva seitsme aasta jooksul saatis FBI ligikaudu 340 agenti ja sajalast professionaali Kesk- ja Lõuna-Ameerikasse. Protsess oli kulukas nii ajalisest kui ka rahalisest mõttes: keeleõpe ning kohandamine nõudis agentidelt aastatepikkust pühendumist. Luureteenistus hakkas koguma informatsiooni, mis edastati Washingtoni peakorterisse. Andmete põhjal kujundati nii sõjalist strateegiat kui ka seadusloomet teljeriikide agentide tõkestamiseks. Kusjuures 1946. aastaks identifitseeriti 887 teljeriigi spiooni, 281 propaganda eestvedajat, selgitati välja 24 salajast raadiojaama.¹⁵⁴

1945. aasta Ameerika Ühendriikide ja Argentiina teatud laadi suhete leebumine tagas ameeriklastele võimaluse sekkuda migratsioonipoliitikasse. See tähendas, et ootusärevad natside vastased, kes soovisid koju pöörduda, pidid tõendama oma poliitilisi motiive skeptilistele ameeriklastele. USA valitsus nõudis saksa päritolu sõjalaevade meeskonnaliikmete riigist välja saatmist, samuti ka sadade teiste sakslaste, keda peeti spioonideks või lihtsalt soovimatuteks. Sellegipoolest tuli Argentiina vastu USA nõudmistele ning saatis riigist välja mitu partiid sakslasi. Paljud nendest olid tavalised töölised, kes

¹⁵² R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010, lk 76–77.

¹⁵³ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 398.

¹⁵⁴ Föderaalne Juurdlusbüroo. *World War, Cold War, 1939-1953*. Kättesaadav: http://www.fbi.gov/about-us/history/a-centennial-history/world_war_cold_war_1939-1953 (05.01.2014).

sattusid teadmata põhjusel FBI halba nimekirja. Ühest küljest andis see võimaluse 1939.–1945. aastate nn salajase sõjaga¹⁵⁵ seotud inimestel põgeneda ühiskondliku kriitikalaine alt. Teisalt oli variant otsida võimalikult kiiresti tagasitee Euroopast Argentiinasse ning jätkata elu sealt, kus see pooleli jäi. Selle lõunasuunalise liikumisega liitusid mitmed sõjakurjategijad ja poliitilise olukorraga rahulolematud inimesed.¹⁵⁶ Nende seas võib esile tõsta kaks kurikuulsamat natsi, Adolf Eichmann ning Erich Priebke, kes tabati ning anti ka kohtu alla.

Siinkohal tekib küsimus, kellel ja mis alusel on seadusest tulenev õigus Argentiinast kinnipüütud natside üle kohut mõista. Esmalt juureldi probleemi üle Teise maailmasõja lõppedes ning tulemuseks oli aastatel 1945–1946 aset leidnud Nürnbergi protsess, kus Rahvusvaheline Sõjatribunal (*International Military Tribunal*, IMT) mõistis kohut natsikurjategijate üle. Sellele panid aluse USA, Suurbritannia, Nõukogude Liit, Prantsusmaa ning hiljem ühines veel 19 riiki. Kohtupidamist peeti vajalikuks, kuna sageli polnud kuritegudel konkreetset geograafilist asukohta ehk tegelikult oli vaja rahvusvaheliselt reguleerida, kas õigusemõistmine käib kurjategija päritolu maal või riigis, kus kuritegu toime pandi. Nende aastate jooksul mõisteti inimsusevastastes kuritegudes ning sõjakuritegudes süüdi 24 natsiliidrit¹⁵⁷, kuid jäi selgusetuks, kuidas tuleb toimida kurjategijatega, kes leitakse pärast Nürnbergi kohtumõistmisi. Kuna pärast Teist maailmasõda kasvas põgenejatest natsikurjategijate arv massiliselt, siis ei osatud veel ette kujutada, milline saab olema õigusemõistmise protsess nende tabamisel. Parema ülevaate jurisdiktsiooni kohaldamisel tagavad konkreetsed näited.

3.1.1 Adolf Eichmann

11. detsembril 1961. aastal mõistis Iisraeli ringkonnakogus Adolf Eichmanni süüdi 15 eriliigilises kuriteos neljas suuremas kategoorias: sõjakuritegudes, inimsusevastastes kuritegudes ning kuritegudes juutide vastu, mis olid toime pandud Teise maailmasõja ajal, samuti kuritegelikku organisatsiooni kuulumises.¹⁵⁸ 29. mail 1962. aastal kinnitas Iisraeli riigikohus ringkonnakohtu otsuse. Seejuures selgitati ning täiendati jurisdiktsiooni, luues pretsedent, mida hakati järgima ka edasistes kohtuprotsessides.

¹⁵⁵ S. E. Hilton. *Hitler's Secret War in South America 1939-1945: German Military Espionage and Allied Counterespionage in Brazil*. Los Angeles: Louisiana State University Press 1999, lk 4.

¹⁵⁶ R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 416.

¹⁵⁷ Entsüklopeedia Britannica. Nürnbergi protsessid. Kättesaadav: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/422668/Nurnberg-trials> (13.03.2014).

¹⁵⁸ *Attorney General Against Adolf Eichmann*. Case No. 40/61, 11.12.1961.

Sakslasest Adolf Eichmann vastutas ligikaudu 6 miljoni juudi ja mõne teise vähemusgrupi deporteerimise, röövimise ja tapmise eest. Eichmann tabati Iisraeli salaagentide poolt Argentiinas, kus ta varjas end uue nime ning võltsitud paberitega. Enne Eichmanni tabamist olid Iisrael ja Argentiina sõlminud vastastikuse väljaandmise lepingu, mida kumbki riik siiski ei ratifitseerinud. Iisrael ei oodanud lepingu jõustumist ning otsustas Eichmanni enda kontrolli alla võtta. Argentiina tõstatas ÜRO Julgeolekunõukogu ees küsimuse suveräänsuse rikkumisest ning Eichmanni n-ö tagastamisest. Argentiina saadiku sõnul ei saanud taoline olukorda olla legaalne, kus üks riik otsustab näidata oma võimu ning asub omavoliliselt õigust mõistma, kui küsimus on tegelikult rahvusvahelise õiguse kohaldamises. Vastuseks sellele probleemile leidis Iisraeli välisminister Golda Meir, et väidetavat Argentiina seaduste rikkumist tuleb vaadata Eichmanni poolt toime pandud erakordsete ning mastaapsete kuritegude valguses. Lisaks vajasis analüüsimist motiivid, miks Iisrael just sellise sammu astus.¹⁵⁹

Vastuoluliseks osutunud Eichmanni kohtuotsus tõi päevakorraile rahvusvahelise õiguse problemaatilised küsimused. Lahend andis märku rahvusvahelise universaalse jurisdiktsiooni loomise vajadusest, vähendades selliselt riikidevahelisi pingeid. Iisraeli riigikohus selgitas, et riiklikud kohtud ei kohalda mitte ainult oma õigusnorme, vaid järgivad ka rahvusvahelisi standardeid.¹⁶⁰ Samuti arutles Iisraeli riigikohus, mis alustel just nemad Eichmanni üle kohut mõistsid. Esmalt rõhutati, et ükski realselt süüaluse kuritegude poolt mõjutatud riik polnud protestinud istungite Iisraelis toimumise üle. Teiseks arvestati Iisraelis vastuvõetud norme ning leiti, et ühelgi teisel riigil pole paremat jurisdiktsiooni sobiliku karistuse määramiseks.¹⁶¹ Kolmandaks ei leidunud ühtegi Julgeolekunõukogu liikmesriiki, kes oleks tahtnud kohtuprotsessi enda peale võtta. Seega Iisrael oli ainuke riik, kes soovis niivõrd aktiivselt natsikurjategijaid süüdi mõista. Iisraeli riigikohtunike sõnul, kui riik soovib kasutada universaalset seadusandlust, peab ta esmalt andma süüdistava välja tema oma riigile. Seejuures pole riigil, kus kuritegu aset leidis, mingeid erilisi eeliseid või eesõigust teiste riikide ees. Samas ei välistatud, et mõnikord on tõendeid rohkem seal kuriteo toimepaneku

¹⁵⁹ Amnesty International. *Eichmann Supreme Court Judgement: 50 Years on its Significance Today*, lk 4–5.

¹⁶⁰ Amnesty International. *Eichmann Supreme Court Judgement: 50 Years on its Significance Today*, lk 5–6.

¹⁶¹ 1950. aastal võeti Iisraelis vastu natside ning nende kaasosaliste karistusseadus. Üldiselt kehtib karistusõiguses põhimõte, mille kohaselt tagasiulatuvalt kohaldatavad sätted on keelatud, kui see toob kaasa vastutuse suurenemise või õiguste või vabaduste vähenemise. Siinkohal leidis aga Iisraeli riigikogus, reeglilt pole rikutud, kuna norm polnud rahvusvahelises õiguses tunnustatud ning samuti oli tegude toimepanemise hetkel teada, et inimeste transportimine surmalaagritesse, varastamine ning tapmine on seadusega karistatav. Teisisõnu, pole kahtlust, et leidis aset inimõiguste rikkumine.

asukohariigis.¹⁶² Lisaks tõstatas kaasuse pinnalt küsimus kuritegelikku organisatsiooni kuulumisest, mis on samuti karistatav. Uuenduslikuna pakuti välja idee, et põgenenud natsid moodustasid juba omaette spetsiifiliste tunnustega (liikmed on toime pannud kuriteo, kasutanud valeandmeid, võltsitud dokumente, põgenenud) grupi, mis võiks samuti kvalifitseeruda teatud laadi ühendusena.¹⁶³ Eelnevast nähtub, et Argentiina jäi kohtunike poolt esitatud kontseptsioonist võrdlemisi kaugeks, kuna tegemist polnud ei kurjategija päritolumaa ega kuriteo toimepanemise kohaga. Argentiina võimud ei näinud vaeva nende asukoha kindlaksmääramisega, deporteerimisega; ei Peróni režiimi ajal ega ka järgnevatel 1950.–1970. aastatel.

3.1.2 Erich Priebke

Teistmoodi õigusemõistmise osaliseks sai SS ohvitser Erich Priebke, kes põgenes Argentiinasse 1948. aasta novembris. Argentiinasse saabudes asus ta tööle ettekandjana Buenos Aireses ning hoidis ühendust teiste natsikurjategijatega. 1954. aastal liikus ta edasi Barilochesse hotellitöötajaks, hiljem avas oma delikatessipoe. Ta integreerus kohalike sekka ning osales sotsiaalsetes tegevustes: autoklubi liige, Argentiina-Saksamaa kultuuriühenduse liige. Teisisõnu oli tegemist „hea naabriga, keda kõik tundsid“. Priebke tegi vabatahtlikku tööd Saksa koolides, korraldas Bariloche ja Saksamaa vahel kultuurivahetuse programme, organiseeris Saksamaa peamiste tähtpäevade tähistamist.¹⁶⁴

Erich Priebke oli vastutav 335 ohvriga Rooma lähistel asuva Ardeatine koopa massimõrvas. Tema oli üks nendest, kelle üle plaaniti kohut mõista pärast Teist maailmasõda, kuid tal õnnestus Suurbritannia vangilaagrist põgeneda. Väidetavalt ODESSA abiga põgenes ta Argentiinasse, kus elas üle 50 aasta. Talle sai saatuslikuks ABC uudistele intervjuu andmine. 1994. aastal rääkis ta avalikult, milline oli tema roll massimõrvades ning selgitas, et täitis vaid Rooma gestaapoülemuse käsku. Priebke võttis omaks hukkunute nimekirja koostamise, ning kirjeldas sündmusi, näitamata üles mingit kaastunnet. Järgnes rahvusvaheline viharaev ning Argentiina võimud arreteerisid Priebke. Oma kõrge hea ning kehva tervise tõttu võimaldati tal jääda kodusele kinnipidamisele.¹⁶⁵

¹⁶² Amnesty International. *Eichmann Supreme Court Judgement: 50 Years on its Significance Today*, lk 7.

¹⁶³ S. Darcy. *Procedural Aspects of International Law: Collective Responsibility and Accountability under International Law*. Leiden, NLD: Martinus Nijhoff Publishers 2007, 281.

¹⁶⁴ A. Portelli. *Order Has Been Carried Out: History, Memory, and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*. Gordonsville: Palgrave Macmillan 2003, lk 268.

¹⁶⁵ *Public Prosecutor v. Karl Hass and Erich Priebke*. 16.11.1998, p 1.1.12, lk 76.

Taaskord kohaldati kuriteo toimepaneku koha jurisdiktsiooni. Priebke advokaadid hakkasid kasutama viivitamistaktikaid: näiteks taheti kõiki Itaalia dokumente hispaania keelde tõlgituna – sellega oleks võinud minna aastaid. Argentiina kohus keeldus nõusolekut andmast. Järgmisena väitsid advokaadid, et kaasus on aegunud, kuna Argentiina seaduste järgi aeguvad mõrvajuhtumid 15 aastaga. 1995. aastal lubas Argentiina president juudikogukonnale, pärast 9-kuulist viivitust, et asi lõpetatakse ning saadetakse lahendamiseks Itaaliasse. Vastupidiselt lubatule, määras Argentiina riigikohus asja lahendamiseks siiski Bariloche kohtu, kus õigusemõistmine üldse päevakorda kerkis. Itaalia ei loobunud oma soovidest ning nõudis Priebke väljaandmist, tuginedes väitele, et inimsusevastased kuriteod ning sõjakuriteod ei aegu. Seejärel, kui asja arutama asumisest oli möödunud 17 kuud, otsustas Argentiina riigikohus Priebke Itaaliasse saata. Priebke kinnitas istungil, et on süütu; ta ei eitanud oma tegusid, kuid ei võtnud vastutust enda peale. Esimeses astmes mõisteti ta õigeks, kuid ei teatud öelda, kuidas reageerib Saksamaa, kes nõudis omakorda tema väljaandmist. Apelleerides mõisteti Priebkele 15 aastat vangistust, mis vähendati 10 aastale, taaskord tervislike põhjuste ning kõrge ea tõttu.¹⁶⁶ Priebke viibis kodusel kinnipidamisel, kuni suri 2013. aastal.

¹⁶⁶ *Public Prosecutor v. Karl Hass and Erich Priebke*. 16.11.1998, p 1.1.11, lk 75.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö käsitles Argentiinasse põgenenud sakslaste küsimust, mis tekitas Teise maailmasõja ajal palju poleemikat. Töö eesmärk oli uurida, millistel põhjustel valisid sakslased sihtriigiks Argentiina ning kuidas suudeti sealsesse ühiskonda integreeruda. Seejuures tuli hinnata, kas Argentiina sakslaste vähemusgrupp avaldas mõju ja omas tähendust rahvusvahelistes suhetes.

Sakslaste valikut Argentiina kasuks mõjutasid mitmed tegurid. Argentiinlased olid juba 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses soosinud sakslastest teadlaste, tehnikute, inseneride, ettevõtjate riiki sisenemist. Argentiina valitsusele oli omane küllaltki leebe migratsioonipoliitika ning 1940. aastatel leiti, et rahvaarvu kasv oli igati positiivne, vajalik majandusliku ja poliitilise võimu realiseerimiseks. Peróni sõnul maksis Argentiina vaid lennupiletite eest samal ajal, kui hariduse saamine, koolitused ning vajalik kogemus omandati Saksa riigi kulul. Teisisõnu, sakslasi oodati ning tervitati kohaliku valitsuse poolt.

Seejärel võib esile tõsta asjaolu, et Teise maailmasõja alguseks oli sakslaste kommunis ligikaudu 250 000 inimest ning sakslased püüdsid kauaaegseid Saksamaa ja Ladina-Ameerika vahelisi kontakte iga hinna eest säilitada. Weimari vabariigi ajal hakati organiseerima mitmeid propagandareise. Seda eeskuju järgis ka Kolmas Reich. 1939. aastaks jõuti silmapaistvate tulemusteni: natsidest propagandistid olid meedia ning ajakirjanduse abiga sulandunud saksa keelt kõnelevatesse kommunidesse ning kasvatanud Hitleri toetajaskonda. Väidetavalt kuulus Saksa kommunis ligikaudu 60 000 inimest Natsionaalsotsialistlikusse Saksa Töölisparteisse. Seega sakslased olid juba enne Teise maailmasõja algust teinud piisavalt eeltööd, et tagada endale koht Argentiina sakslaste vähemusgrupi sees.

Argentiina ühiskonna tasandil sulandusid sakslased kiiresti sealsetesse oludesse: sakslaste ettevõtted pälvisid kiiresti kohalike usalduse, mistõttu võimaldati neil küllaltki vabalt tegutseda. Auväärt professorid andsid tähtsaimates ülikoolides loenguid ning sakslastel oli suuremates linnades mitmeid enda koole. Samas, natside sulandumine poleks ilma korraliku lobitööta nii kergelt õnnestunud. Ajapikku sulanduti majanduslikesse ning diplomaatilistesse ringkodadesse, kuid Saksa kommuni siseselt leidis esialgu isikuid, kes ei pooldanud natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat. Osaliselt ei soovitud olla seotud Euroopas aset leidvate sündmustega. Lisaks ei sobinud paljudele natside pealtükkiv, agressiivne suhtumine ja

negatiivne rahvusvaheline tähelepanu, mis nendega kaasnes. Natside arvu kasvades muutusid kommuunisiseselt proportsioonid sedavõrd, et teisitimõtlejad tõrjuti välja või sunniti vaikima.

Rahvusvahelisel tasandil sai Argentiina peamiseks väljakutseks majandusliku ja poliitilise potentsiaali kasutamine, jäädes samal ajal Teises maailmasõjas neutraalseks. Kuna Argentiinal oli suur saksa keelt kõnelev kommuun ning mitmed sakslased juhtisid mastaapseid tööstusettevõtteid, siis kahtlustati argentiinlasi teljeriikidega koostöö tegemises ning natsikurjategijate varjamises. Ameerika Ühendriigid pidasid Argentiina presidente, eriti Peróni, fašistlikeks. Lisaks ei pooldanud Argentiina valitsus Ameerika Ühendriikide Pan-Ameerika poliitikat. Pinged kulmineerusid kaubavahetuses sanktsioonide kehtestamise ning varade külmutamisega. Ameeriklased kartsid natside infiltreerumist Argentiina ühiskonda, kes oleks seeläbi saanud õõnestada tervet Ladina-Ameerika poliitikat ning julgeolekut. Ameerika Ühendriigid survestasid Argentiinat, et katkestataks igasugused kaubanduslikud ning majanduslikud suhted Saksamaa ja teiste teljeriikidega. USA riigisekretär rõhutas korduvalt, et Argentiina valitsus peaks allutama kõik sakslaste ettevõtted riikliku kontrolli alla ning saatma „soovimatud“ inimesed riigist välja. Argentiinlased jäid neutraliteedipoliitika juurde 1945.aastani.

Kui Suurbritannia pidas Argentiina neutraalsust pigem liitlasriike pooldavaks, siis Ameerika Ühendriigid suhtusid Argentiina neutraalsusesse äärmiselt skeptiliselt. Üritati intensiivselt mõjutada Argentiina valimisi, et ei pääseks võimule võimalikud teljeriikide pooldajad. Selle raames väljastati „Sinine Raamat“, mis sisaldas Saksamaa dokumente ning viitas argentiinlaste ja natside ilmselgele koostööle. Veel enam, USA Buenos Aireses viibiva saadiku kirjades nähtus suhtumine, et ühedki sanktsioonid või meetmed pole ülekohtused, kui aitavad takistada argentiinlaste ja natside koöperatsiooni.

Argentiinasse põgenenud sakslaste küsimus omab rahvusvahelisel tasandil tähendust ka õigusemõistmise aspektist. Nimelt panid natsikurjategijad toime kuriteod Euroopa pinnal. Hiljem oli organisatsioonide vahendusel või võtmeisikute abil üheks variandiks liikuda mööda põgenemisteid, alustades Baierimaalt, läbi Austria, Bozeni, Merani Genovasse, Roomasse ja Napolis. Seejärel ületati ookean ning jõuti välja Argentiinasse ja teistesse Ladina-Ameerika riikidesse. Siinkohal kerkis esile probleem jurisdiktsiooni kohaldamises. Natsikurjategijaid ajasid taga nii Euroopa riigid kui ka Ameerika Ühendriigid ning Argentiina kohalikud võimud. Argentiinast tabatud natsikurjategijate üle mõisteti kohut siiski riikides, kus kuritegu toime pandi, mis tähendas, et Argentiina võimudel polnud nende saatuse üle otsustamisel mingit sõnaõigust.

Resümee

„The German Argentine Question during World War Two“

The purpose of this research paper is to analyze what was the reason behind German emigration to Argentina during World War Two. Moreover, this paper focuses on the role of the German community in the Argentinean society and its effect on international relations between Argentina, United States, Great Britain, Germany and others. Decisions that were made during the war have an actual meaning even nowadays, as there is only little explicit data about Nazi war criminals who fled to Latin-America. An overview of Argentinean domestic development and arising of German communities helps to dissect problems that accompany the German Argentine question.

When World War Two began the Republic of Argentina decided to take a neutral position, similarly to the First World War. This led to an open discussion among diplomats. On the one hand it was a traditional step that other Latin-American countries followed. On the other hand, the United States were left to believe that Argentines were supporting Germany and the Axis countries. The suspicion got stronger when Argentina and Germany continued to have commercial affairs while others, like America and Great Britain, had cut off all connections. The United States started to show signs of rigid and unbending foreign policy towards Argentina, but this has actually a wider historical background.

For Germans, Argentina was not a serendipitous choice. There had to exist some indulgent indicators in the Argentinean society that made this country so inviting. At the beginning of 20th century the Germans had already formed a potential and functional community, also favored by the Argentinean government. Argentinians were trying to achieve an “inflow of brains” which meant attracting as many German scientists, professors, military engineers, industrialists as possible. At the end of the 1930s German community had almost a quarter of million members.

USA was concerned about the conflict between radical and conservative regimes in Argentina that sometimes culminated in a military coup. This came in the way of United States hegemony plans over the Americas. Argentina refused to end all trading with Germany and Washington interpreted it as a stance against USA and democracy. The USA Secretary of State said it was necessary to give more attention to German groups in Argentina. In the

middle of World War Two tensions got even higher and USA suspected that Argentina welcomes Nazi spies, who undermine the security situation. USA ambassador in Buenos Aires referred to German-Argentinean relationship as „hand-in-glove“ involvement which forced United States to impose economic sanctions and freeze all Argentinean estates. It was not until the end of World War Two when Argentina finally agreed to put some restrictions on the German community. They closed the German Embassy and schools, main businesses were controlled by the government.

There were several reasons why Germans chose Argentina for their destination. First and foremost – there was an existing German community since the end of the 19th century. Later, during the 1940s, the migration laws were still quite flexible and the Argentinean government thought that the growth of Argentinean population was good for the economy.

Secondly, Germans in Germany had made an effort to preserve close connections with the Germans in Argentina. There were several propaganda tours to Latin-America during the Weimar Republic. Nazis followed their lead and by the year 1939 they had reached great results: Nazis were welcomed in the German community and Hitler got more supporters.

On the international level, the challenge for Argentina was balancing between economic, political relations and staying neutral at the same time. USA was convinced that Argentina had ongoing relations and connections with the Axis countries, mostly with Germany. The government of USA alleged that Juan Perón was a fascist leader. Americans tried to influence elections in Argentina. For doing so they published a “Blue Book”, which had different kind of German documents in it. The book was mainly to describe German-Argentinean collaborative relations. At the beginning of the World War Two, contrary to USA, Great Britain saw Argentina’s neutrality as a positive thing for the allied countries.

In addition to what has been said before, the German Argentine question has a significant meaning in international law. The crimes of Nazi war criminals took place in the European countries. Later those criminals fled with the help of ODESSA or some in-between person to other destinations: for example, using ratlines from Bavaria through Austria, Bozen, Meran to Genova, Rome and Napoli. Then they crossed the ocean and ended up in Argentina or other Latin-American countries. When the criminals were caught, a problem arose – who had the right to litigate? Courts in Israel and Italy established a judicial precedent that although there are international laws, for these kind of Nazi criminal cases it is obligatory to apply jurisdiction from the countries where the crimes took place.

Kasutatud allikad

Bibliograafia

D. Cook-Martin. *Scramble for Citizens: Dual Nationality and State Competition for Immigrants*. Palo Alto: Stanford University Press 2013.

F. J. Coppa. *Policies and Politics of Pope Pius XII: Between Diplomacy and Morality*. New York: Peter Lang 2011.

G. Cramer. Argentine Riddle: *The Pinedo Plan of 1940 and the Political Economy of the Early War Years*. Journal of Latin American Studies, Vol. 30, No. 3, 1998, lk 519–550.

S. Darcy. *Procedural Aspects of International Law: Collective Responsibility and Accountability under International Law*. Leiden, NLD: Martinus Nijhoff Publishers 2007.

M. Goebel. *Decentring the German Spirit: The Weimar Republic's Cultural Relations with Latin America*. Journal of Contemporary History, Vol. 44, No. 2, 2009, lk 221–245.

D. J. Guy. *College Dependency, the Credit Market, and Argentine Industrialization, 1860-1940*. The Business History Review, Vol. 58, No. 4, 1984, lk 532–561.

R. G. Heras. *World War II and the Frustrated Nationalization of the Argentine British-Owned Railways, 1939-1943*. Journal of Latin American Studies, Vol. 17, No. 1, 1985, 135–155.

S. E. Hilton. *Argentine Neutrality, September, 1939 June, 1940: A Re-Examination*. The Americas, Vol. 22, No. 3, 1966, 227–257.

S. E. Hilton. *Hitler's Secret War in South America 1939-1945: German Military Espionage and Allied Counterespionage in Brazil*. Los Angeles: Louisiana State University Press 1999.

I. Klich. *Towards an Arab-Latin American Bloc? The Genesis of Argentine-Middle East Relations: Jordan, 1945-54*. Middle Eastern Studies, Vol. 31, No. 3, 1995, lk 550–572.

D. K. Lewis. *History of Argentina*. Westport: Greenwood Press 2001.

R. C. Newton. *Indifferent Sanctuary: German-Speaking Refugees and Exiles in Argentina, 1933-1945*. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, 1982, lk 395–420.

R. C. Newton. *The United States, the German-Argentines, and the Myth of the Fourth Reich, 1943-47*. *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 64, No. 1, 1984, lk 81–103.

R. Pattee. *The Argentine Qestion: The War Stage*. *The Review of Politics*, Vol. 8, No. 4, 1946, lk 475–500.

A. Portelli. *Order Has Been Carried Out: History, Memory, and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*. Gordonsville: Palgrave Macmillan 2003.

R. Rein. *Jewish Identities in a Changing World, Volume 12. Argentine Jews or Jewish Argentines? Essays on Ethnicity, Identity, and Diaspora*. Boston: Brill Academic Publishers 2010.

J. F. Rippy. *German Investments in Argentina*. *The Journal of Business of the University of Chicago*, Vol. 21, No. 1, 1948, lk 50–54.

J. Rodriguez. *Civilizing Argentina: Science, Medicine, and the Modern State*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press 2006.

R. G. Saidel. *Outraged Conscience: Seekers of Justice for Nazi War Criminals in America*. New York: SUNY Press 1985.

F. E. Schuler. *Secret Wars and Secret Policies in the Americas, 1842-1929*. Albuquerque: University of New Mexico Press 2011.

D. M. K. Sheinin. *Argentina and the United States: An Alliance Contained*. Athens, USA: University of Georgia Press 2006.

Dokumendid

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1939. General, the British Commonwealth and Europe*, Vol. II, lk 55–160. Kättesaadav: FRUS <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1939v02>.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1942. The American Republics*, Vol. V, lk 306–514. Kättesaadav: FRUS <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1942v05>.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1943. The American Republics*, Vol. V, lk 365–532. Kättesaadav: FRUS <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1943v05>.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1944. The American Republics*, Vol. VII, lk 228–426. Kättesaadav: FRUS <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1944v07>.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. *United States Department of State / Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945. The American Republics*, Vol. IX, lk 366–559. Kättesaadav: FRUS <http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?id=FRUS.FRUS1945v09>.

USA eraagentuuri, välisministeeriumi ja rahvusvaheliste suhete salvestised. *Records of the U.S. Embassy, Buenos Aires, Argentina*. Kättesaadav: NARA <http://www.archives.gov/research/holocaust/finding-aid/civilian/rg-84-argentina.html>.

Kohtupraktika

Attorney General Against Adolf Eichmann. Case No. 40/61, 11.12.1961. Mitteametlik ingliskeelne tõlge kättesaadav:

http://www.trial-ch.org/fileadmin/user_upload/documents/trialwatch/eichmann_district.pdf (13.03.2014).

Public Prosecutor v. Karl Hass and Erich Priebke. 16.11.1998. Kättesaadav (itaalia keeles): http://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/Italy/Hass_Priebke_CorteSupremaCassazione_16-11-1998.pdf (11.04.2014).

Internet ja online-arhiivid

Amnesty International. *Eichmann Supreme Court Judgement: 50 Years on its Significance Today*. Kättesaadav: <https://doc.es.amnesty.org/cgi-bin/ai/BRSCGI/ior530132012en?CMD=VEROBJ&MLKOB=31720875858> (13.03.2014).

Entsüklopeedia Britannica. Argentiina. Kättesaadav: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/33657/Argentina/33079/National-consolidation-1852-80> (13.03.2014).

Entsüklopeedia Britannica. Nürnbergi protsessid. Kättesaadav: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/422668/Nurnberg-trials> (13.03.2014).

Karl Hassi and Erich Priebke kaasuse lühianalüüs. Kättesaadav: <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1104> (13.03.2014).

Föderaalne Juurdlusbüroo. *World War, Cold War, 1939-1953*. Kättesaadav: http://www.fbi.gov/about-us/history/a-centennial-history/world_war_cold_war_1939-1953 (05.01.2014).

Natside ja natside kaasosaliste karistusseadus 1950. Kättesaadav: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1950-1959/pages/nazis%20and%20nazi%20collaborators%20-punishment-%20law-%20571.aspx> (13.03.2014).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Karin Leichter** (sünnikuupäev: 02.10.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Teise maailmasõja ajal Argentiinasse põgenenud sakslaste küsimus“,

mille juhendaja on prof Eero Medijainen,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19. mail 2014